

Katsomosta kentälle

maahanmuuttaneet
mukaan politiikkaan

Katsomosta kentälle

maahanmuuttaneet mukaan politiikkaan

Julkaisija ja tekijänoikeuden haltija:
Kansallinen kulttuurisäätiö s.r. / Ajatuspaja Toivo

Paino: Picaset Oy
Taitto: Eetu Lehmusvaara

ISBN 978-952-7402-22-1 (PDF)
ISBN 978-952-7402-23-8 (nid.)

SISÄLLYSLUETTELO

Lukijalle	4
Kirjoittajat	5
Janne Väistö ja Sini Ruohonen	
Johdanto	6
Janne Väistö	
Neljä skenaariota	16
Maahanmuuton vastustus	
Poliittinen kulttuuri	
Järjestäytyminen yhdistyksiin ja integraatio	
Sitoutuminen puolueisiin	
Josefina Sipinen	
Maahanmuuttaneiden rekrytoituminen ehdokkaiksi	32
Sini Ruohonen ja Josefina Sipinen	
Vieraskieliset vuosien 2017 ja 2021 kuntavaaleissa	38
Janne Väistö ja Sini Ruohonen	
Johtopäätökset ja ratkaisuja	44
Janne Väistö	
Epilogi	48

LUKIJALLE

Kirjoitimme teoksen, jonka tarkoitus on rohkaista pohtimaan ja keskustelemaan poliittisen osallistumisen muutoksista lähitulevaisuudessamme. Maahanmuuttajien poliittinen osallistuminen on vähän tutkittu ja kenties vielä vähemmän julkisesti keskusteltu yhteiskunnallinen puheenaihe.

Maahanmuuttajien määrä Suomessa, kuten muissakin Pohjoismaissa on kasvanut. Samaan aikaan on lisääntynyt maahanmuuttajien osallistuminen politiikkaan, mutta edustus ei ole lähelläkään samaa mitä kanta-väestön osalta – verrataanpa sitten ehdokkuuksia vaaleissa tai valituiksi tulleita. Tilastot toki ovat samansuuntaisia muissakin maissa eli Suomi ei ole erityinen poikkeus.

Johdantoluvussa käymme läpi aihepiiriin liittyviä käsitteitä sekä käymme läpi tilastojen valossa suomalaisen maahanmuuton kehittymisen.

Janne Väistön ”Neljä skenaariota” -luvussa pohditaan yhteiskunnallisia kehityssuuntia. Erilaisissa tulevaisuuskuvinäyttää yhtäältä siltä, että maahanmuuttaneet voidaan saada entistä paremmin mukaan poliittiseen vaikuttamiseen ja toisaalta kuvastuu tilanne, jossa nämä henkilöt jäävät ns. politiikan objekteiksi – politiikan teon pelinappuloiksi.

Josefina Sipinen käy läpi osallistumiskysymystä pohjaten tekstin hänen väitöskirjaansa maahanmuuttajataustaisten rekrytoitumiseen kuntavaaleissa; miksi ehdolle on lähdetty tai minkä vuoksi ehdokkaita tästä väestöryhmästä on tai ei ole saatu puolueiden listoille. Sipisen ja allekirjoittaneen yhteisessä luvussa käydään dataan perustuen läpi edellisten kuntavaalien ehdokasasettelua ja vaalitulosta vieraskielisten osalta puolueittain.

Aihe on mielenkiintoinen monesta eri näkökulmasta ja tässä teoksessa erilaiset skenaariot, taustatiedot ja tutkimukset kohtaavat tuoden tematiikkaan jotain uutta ajateltavaa. Sellaista, johon toivottavasti useissa puolueissa tartutaan.

Helsingissä 23.3.2022

Sini Ruohonen

VTM, Ajatuspaja Toivon toiminnanjohtaja

FT, VTM **Janne Väistö** väitteli vuonna 2017 yhdestä suomalaisen politiikan kiistakysymyksistä ns. ”pakkoruotsin” syntyhistoriasta. Väitöksen jälkeen Väistö on jatkanut tutkimusta suomalaisesta kielipolitiikasta ja on myös mukana kunta-politiikassa Salon kaupunginvaltuutettuna.

Josefina Sipinen (YTT, FM) työskentelee tutkijatohtorina Tampereen yliopistossa politiikan tutkimuksen oppiaineessa. Hänen tämänhetkisiä tutkimusaiheitaan ovat kuntavaalit, poliittinen edustus, maahanmuuttaneiden poliittinen kiinnittyminen sekä nuorten kansalaispätevyys.

VTM **Sini Ruohonen** on laatinut väitöskirjaa poliittisesta viestinnästä ja kirjoittanut julkaisuja poliittisesta osallistumisesta, mediasta, vaaleista ja puolueista. Ruohonen työskentelee Ajatuspaja Toivon toiminnanjohtajana ja on itsekkin mukana politiikassa muun muassa Turun kaupunginvaltuutettuna.

JOHDANTO

Janne Väistö ja Sini Ruohonen

Maahanmuuttajien määrä on Suomessa kasvussa, mutta puoluelähtöiseen poliittiseen osallistumiseen ei ole saatu uutta väestöryhmää niin hyvin mukaan kuin pitäisi. Tässä teoksessa kerrotaan, miksi näin on ja hahmotellaan ratkaisuja tilanteen korjaamiseksi.

Yhteiskunnallinen vaikuttaminen voi toki tapahtua maahanmuuttajilla, kuten muillakin, muuta kautta kuin politiikan ja puolueiden välityksellä. Lukuisat kansalaisjärjestöt tarjoavat erilaisia mahdollisuuksia integroitua, kotoutua, verkostua, jakaa tietoa ja myös toimittaa tietoa päätöksentekijöille. Esimerkiksi jokaisessa kunnassa ja uusilla hyvinvointialueilla toimivat lakisääteiset monikulttuurisuusneuvostot, joiden jäsenyydet jaetaan poliittisten henkilöiden ja järjestöjen edustajien kesken.

Onkin huomioitava, että vaikka tässä teoksessa data- ja tutkimusperusteinen analyysi pohjaa nimenomaan poliittisen osallistumisen sellaisiin muotoihin, jotka kytkeytyvät edustukselliseen demokratiaan, vaaleihin ja puolueisiin, voi monilla maahanmuuttajilla olla toisenlaisia tapoja ja kanavia yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

Avaamme tässä johdantoluvussa lyhyesti aihepiirin tutkimukseen oleellisesti liittyvää käsitteistöä sekä tilastointiin liittyviä jaottelun perusteita. Lisäksi esittelemme suomalaisen maahanmuuton kehittymisen tilastojen valossa.

Käsitteet

Suomeen ulkomailta muuttaneita ihmisiä käsittelevän keskustelun yksi ensimmäisistä haasteista tulee käsitteistä. Useimpien käsitteiden takaa löytyy suomalaisessa tilastoinnissa käytetyt nimikkeet ja rekisteröintitiedot. Nämä sinänsä selkeät termit ovat siirtyneet julkiseen keskusteluun, jolloin termeille on tullut erilaisia vivahteita ja merkityksiä.

Eri termien yhdenmukaistamiseksi Työ- ja elinkeinoministeriö ja Sanastokeskus käynnistivät elo-kuussa 2019 kotoutumisen sanastotyön. Vuonna 2021 valmistuneessa selvityksessä on määritelty kotoutumiseen liittyvät käsitteet ja niiden merkitykset.¹

Toisaalta myös ”kantasuomalaisia” kuvaavia termejä löytyy useita ja niillä on erilaisia merkityksiä. Esimerkiksi termien *kantaväestö* ja *valtaväestö* käyttöön liittyy yksi yhteinen haaste. Ne muodostavat aina vastaparin jollekin ”vieraalle” eli toisin sanoen sulkevat pois jonkin toisen ryhmän.

Tässä selvityksessä termi *valtaväestö* tarkoittaa Suomen kansalaisia, joilla vähintään toinen vanhemmista on syntynyt Suomessa ja joiden äidinkieli on suomi, ruotsi tai saame. Tähän ryhmään kuuluu reilu viisi miljoonaa henkilöä (31.12.2020: 5 089 762). Edellä mainitun selvityksen mukaisesti tässä teoksessa *maahanmuuttaja*-termin rinnalla käytetään termiä *maahanmuuttanut*. Jälkimmäinen termi osoittaa selkeämmin, että kyseessä on henkilö, joka on todella muuttanut maahan.

¹ Kotoutumisen sanasto: 1. laitos. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:54.

Tilastoinnin ja analyysin perusteet

Suomen maahanmuuttajataustaista väestöä voidaan tarkastella tilastoissa eri tavoin. Tilastokeskus julkaisee vuosittain tilastoja väestöstä, jotka on jaoteltu kansalaisuuden, kielen ja uusimpana syntymämaan /syntyperäluokituksen mukaan. Eri ryhmät kuten ulkomaan kansalaiset ja ulkomailla syntyneet ovat myös osin päällekkäisiä.

Esimerkiksi venäjän kielen puhujien joukkoon voi sisältyä Viron, Venäjän ja muiden maiden kansalaisia, Suomen kansalaisuuden saaneita (entinen kansalaisuus esimerkiksi Venäjän) ja venäläisille vanhemmille Suomessa syntyneitä lapsia, joiden äidinkielenä on syntymässä ilmoitettu venäjä.

Vieraskielinen on Suomessa yleisesti käytetty termi. Tämä perustuu Suomen väestöä koskeviin rekisteritietoihin, joihin sisältyy henkilön äidinkieli. Tiedon keräämisen ja tallentamisen taustalta löytyy Suomen virallinen kaksikielisyys ja kielilaki. Tieto rekisteröidystä äidinkielestä perustuu henkilön omaan ilmoitukseen tai Suomessa syntyneiden osalta yleensä vanhempien ilmoitukseen. Tätä tietoa viranomaisen ei voi omin päin muuttaa.

Lyhyt sanasto

- *Ulkomaan kansalaiset* ovat ne henkilöt, joiden kansalaisuus on muu kuin Suomi.
- *Ulkomaalaistaustaisia* ovat ne henkilöt, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomaille.
- *Ulkomailla syntyneitä* ovat ne henkilöt, jotka eivät ole syntyneet Suomessa.
- *Ulkomailla syntyneitä ulkomaalaistaustaisia* ovat henkilöt, jotka ovat syntyneet ulkomailla ja joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla.
- *Vieraskielisiä* ovat ne henkilöt, joiden äidinkieli on muu kuin suomi, ruotsi tai saame.

Väestö syntyperän, syntymämaan ja kielen mukaan 2020

Väestö 31.12.2020: 5 533 793			
Suomalaistaustaiset 5 089 762		Ulkomaalaistaustaiset 444 031	
Syntymämaa Suomi 5 036 413	Syntymämaa ulkomaat 53 349	Syntymämaa Suomi 76 614	Syntymämaa ulkomaat 367 417
Äidinkieli kotimaiset kielet* 5 027 929 muut kielet 8 484	Äidinkieli kotimaiset kielet* 46 919 muut kielet 6 430	Äidinkieli kotimaiset kielet* 14 046 muut kielet 62 568	Äidinkieli kotimaiset kielet* 12 052 muut kielet 355 365

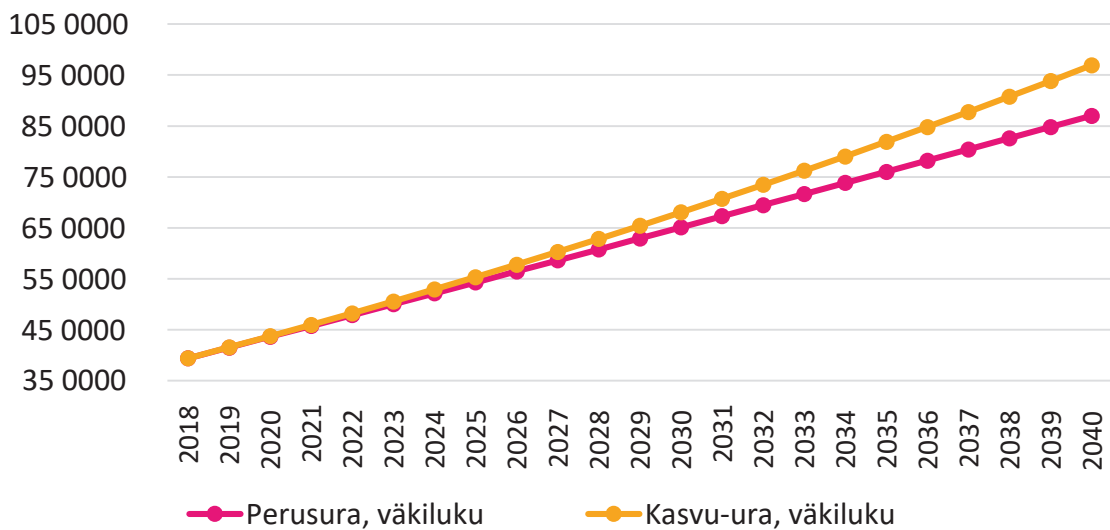
* Kotimaiset kielet = suomi, ruotsi, saame
Tilastokeskus / Väestörakenne

Maahanmuuton kehittyminen Suomessa

Maahanmuutto on viimeisen 30 vuoden aikana muuttanut oleellisesti Suomen väestörakennetta. Kun 1990-luvun alussa vieraskielisten määrä laskettiin kymmenissä tuhansissa, vuonna 2019 vieraskielisten määrä ylitti Suomessa 400 000 henkilön rajan.

Mikäli ennusteet toteutuvat, seuraavan kahdenkymmenen vuoden aikana muutos tulee olemaan vieläkin dramaattisempi. Vuonna 2040 Suomessa asuu jo lähes 900 000 vieraskielistä.²

Vieraskielisten määrän kehitys koko maassa vuosina 2018-2040

Taulukko 1B

Lähde: Väestökehitys C-23 kaupungeissa. Kuntaliitto 2020. (perustuu Tilastokeskuksen tausta-aineistoihin)

Vaikka ennusteet näyttävät hurjilta, ne on syytä ottaa todesta. Väestöennusteita onkin analysoitu viime vuosina muutamissa selvityksissä. Kuntaliitto julkaisi keväällä 2020 raportin³, jossa tarkasteltiin suurimpien C23-kaupunkien⁴ vieraskielisen ja ulkomaalaistaustaisen väestön kehitystä vuosina 2000–2019 sekä vieraskielisen väestön ennustetta vuoteen 2040 saakka. Raportista selviää, kuinka suuresta muutoksesta on kysymys. Vieraskielisten määrä on nelinkertaistunut 20 vuodessa ja kasvu tulee jatkumaan myös tulevaisuudessa.

² Uusi väestöennuste. Aluekehittämisen konsulttitoimisto MDI 2021.

³ Väestökehitys C-23 kaupungeissa. Kuntaliitto 2020.

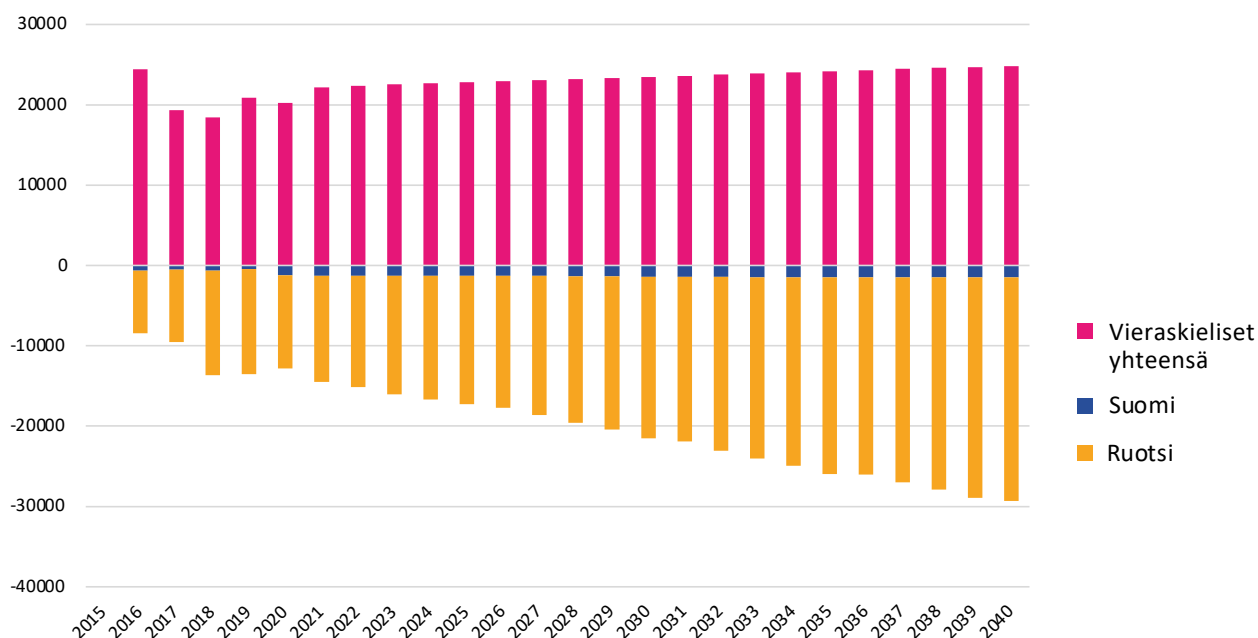
⁴ 21 suurinta yli 50 000 asukkaan kaupunkia sekä maakuntien keskuskaupungit Kokkola ja Kajaani.

Toinen uudehko tutkimus käsittelee Helsingin seudun vieraskielisen väestön ennustetta vuosina 2018–2035.⁵ Selvityksen mukaan vieraskielisen väestön ennustetaan kasvavan Helsingin seudulla nykyisestä noin 200 000:sta 437 000:een vuoteen 2035 mennessä. Vuonna 2035 joka neljäs alueen asukkaista on vieraskielinen. Huomionarvoista on vielä se, että toisin kuin ikääntyvän valtaväestön osalta, vieraskielisten osuus kasvaa juuri lasten ja nuorten osalta.

MDI:n kesällä 2021 julkaisemassa väestöennusteessa⁶ on huomioitu entistä useampia muuttujia sekä tuotu uutena elementtinä ensimmäistä kertaa koko maan tasolla kieliryhmittäinen ennuste, jossa tarkastellaan sekä kotimaisia kieliä puhuvien että vieraskielisten ennakoitua kehitystä.

MDI:n väestöennuste ei juuri selittelyä kaipaa. Suomen väestönkasvu perustuu jo tällä hetkellä samoin kuin tulevaisuudessa täysin maahanmuuttoon. Samalla vieraskielisen väestön kasvu muovaa merkittävästi Suomen väestö- ja ikärakennetta. Vuoteen 2040 mennessä kotimaiset kieliryhmät supistuvat noin 450 000:lla ja vieraskielisen väestön määrä puolestaan kasvaa noin 490 000:lla. Vuonna 2040 Suomessa asuu jo lähes 900 000 vieraskielistä ja heidän osuutensa koko maan väestöstä kasvaa nykyisestä (7,9 %) noin 16 prosenttiin.

Vuosittainen väestönkehitys kieliryhmittäin 2018–2040

Taulukko 1C

Lähde: Uusi väestöennuste. Aluekehittämisen konsulttitoimisto MDI 2021.

⁵ Helsingin seudun vieraskielisen väestön ennuste 2018–2035. Helsinki Tilastoja 2019:3.

⁶ Uusi väestöennuste. Aluekehittämisen konsulttitoimisto MDI 2021.

Miksi Suomeen muutetaan?

Kun tarkastellaan maahanmuuttajia, lienee viisainta esittää aivan alkuun kysymys, miksi Suomeen muutetaan. Syitä on luonnollisesti yhtä monta, kuin on muuttajaakin. Muuttoliikkeiden taustalta löytyvät usein globaalit ilmiöt, kuten poliittiset levottomuudet ja sodat, talouden voimakkaat vaihtelut ja nykyään yhä useammin ympäristömuutokseen liittyvät seuraukset.

Muuttoliikkeet jaotellaan kahteen eri ryhmään: vapaaehtoiseen (siirtolaisuus) ja pakotettuun (pakolaisuus) muuttoon. Vaikka muuton perusteet harvoin ovat yksiselitteisiä, niin kansainvälisellä mittapuulla selvästi useimmin muuton syynä on työn ja toimeentulon turvaaminen. Toinen yleinen muuttosyy on perhemuutto, puolison tai lapsen roolissa. Työn, perheen tai avioitumisen lisäksi opiskelu on yksi keskeisistä muuttosyistä. Muuttoperusteiden lisäksi huomiota kannattaa kiinnittää muuton kestoon. Siirtolaisten osalta kestot vaihtelevat kausityöntekijän muutamista kuukausista pysyvästi uuteen asuinpaikkaan sijoittuvista ihmisistä.

Suomen osalta kattavin tieto maahanmuuton syistä löytyy vuodelta 2014.⁷ Haastattelututkimuksen mukaan yli puolet maahanmuuttajista oli tullut Suomeen perhesyistä. Noin viidennes oli muuttanut työn ja joka kymmenes opiskelun vuoksi. Pakolaisuus, turvapaikan hakeminen tai kansainvälisen suojelun tarve oli syynä noin joka kymmenelle maahan muuttaneista. Kahdeksalla prosentilla syy oli jokin muu. Näistä useimmat kuuluivat inkeriläisiin paluumuuttajiin.

Maahanmuuton syyt

Maahanmuutto on Suomessa hyvinkin uusi ilmiö. Suomeen kohdistuvat kansainväliset muuttoliikkeet olivat sodan jälkeisinä vuosikymmeninä vähäisiä. Ruotsista tulleen paluumuuton lisäksi Suomi vastaanotti 1970-luvulla pieniä ryhmiä Chilen ja Vietnamin pakolaisia.

Somalipakolaiset aloittivat uuden aikakauden maahanmuutossa 1990-luvun alussa, ja sitä seurasi entisen Neuvostoliiton alueelta lähtöisin olleiden inkeriläisten paluumuutto. Euroopan unionin vapaan liikkuvuuden ja vuosituhaten vaihteessa käynnistyneen talouden noususuhdanteen myötä yhdeksi huomattavaksi maahanmuuttajaryhmäksi on muodostunut virolaiset. Virolaisten ja entisen Neuvostoliiton alueen maahanmuuttajien lisäksi muuttoliike Suomeen on kansainvälistynyt huimasti 2000-luvulla.

Kansainvälisen muuttoliikkeen taustalta voi löytää useita eri ilmiöitä. Kansainvälisen turvapaikanhaun ja pakolaisuuden perusteella ihmisiä on saapunut Lähi-Idästä, Keski-Aasiasta ja Afrikasta. Joitakin tuhansia pakolaisia on tullut lisäksi Euroopasta Jugoslavian hajoamissotien seurauksena.

Työn- tai opiskelun kautta Suomeen on saapunut ihmisiä Kiinasta ja Intiasta. Avioliittoon perustuva muuttoa on puolestaan ollut mm. Pohjois-Afrikasta ja Thaimaasta. Mitään yhtä yksittäistä tekijää maahanmuutolle ei voida löytää, vaan syyt ovat varsin erilaisia ja vaihtelevat maittain.

Vaikka maahanmuuttajien määrä on viimeisten 30 vuoden aikana moninkertaistunut Suomessa, kasvu on siltikin ollut maltillisempaa kuin monissa muissa samanlaisen kehityksen kohdanneissa maissa. Esimerkiksi Irlannissa, Portugalissa, Espanjassa ja Kreikassa maahanmuuttajien määrä on kasvanut vieläkin voimakkaammin. Samoin tarkasteltaessa pohjoismaista kontekstia voidaan nähdä, että ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä on Suomessa edelleen paljon pienempi kuin Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa.⁸

⁷ Nieminen Tarja, Sutela Hanna, Hannula Ulla. *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Helsinki 2015.

⁸ Vuonna 2017 ulkomaalaistaustaisia oli Pohjoismaissa seuraavasti: Suomi 7 %, Tanska 13 %, Norja 17 % ja Ruotsi 22%.

Toistaiseksi suomalaisen maahanmuuton merkittävämmäksi ilmiöksi on muodostunut vuoden 2015 eurooppalainen ”pakolaiskriisi”. Tuolloin Suomeen saapui vuoden aikana noin 32 000 turvapaikanhakijaa osana laajempaa Syyrian sodan kriisiä. Vuoden 2016 jälkeen turvapaikanhakijoiden määrä on tasaantunut noin 5000 hakijan vuositason.

Koronakriisin jälkeinen maahanmuuttokeskustelu on muuttunut nopeasti, kun pakolaiskysymys on vaihtunut huoleksi osaavasta työvoimasta. Ratkaisuna on nähty työperäisen maahanmuuton lisääminen.

Keitä muuttajat ovat?

Maahanmuuttajat eivät Suomessa ole yhtenäinen ryhmä, vaan se koostuu noin 180 eri kansalaisuudesta ja täällä puhutaan ainakin 160 eri kieltä. Vuoden 2020 lopussa Suomessa asui 432 800 vieraskielistä. Kielen perusteella suurimpia ryhmiä ovat (2020) venäjänkieliset 84 000 ja vironkieliset 50 000. Seuraavaksi suurimmat kieliryhmät ovat arabia 34 000, englantia 23 000 ja somali 22 000.

Mikäli tarkastelun perusteeksi määritellään ulkomailla syntyneet tai ulkomaalaistaustaiset henkilöt, tilastot eivät merkittävästi eroa. Vuonna 2020 Suomessa asui 421 000 ulkomailla syntynyttä. Ulkomailla syntyneistä selvästi suurimmat ryhmät ovat entisessä Neuvostoliitossa, Virossa ja Ruotsissa syntyneet. Seuraavaksi eniten Suomessa asui Irakissa, Venäjällä, Kiinassa, Somaliassa ja Thaimaassa syntyneitä.

Vuonna 2020 Suomessa asui 444 000 ulkomaalaistaustaista henkilöä. Heistä ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaisia oli 367 417 (83 %) ja toisen polven 76 614 (17 %). Ulkomaalaistaustaisten yleisin taustamaa oli vuonna 2020 entinen Neuvostoliitto. Seuraavaksi suurimpiin taustamaaryhmiin kuuluivat Viro, Irak, Somalia ja entinen Jugoslavia.

Mikä sitten tulee olemaan tulevaisuudenkuva? Lähtömaan perusteella tai kieliryhmittäin tehtyjä ennusteita ei juuri ole, poikkeuksena Helsingin

⁹ Koronakriisin aikana hakijoiden määrä on lähes puolittunut.

¹⁰ *Helsingin seudun vieraskielisen väestön ennuste 2018–2035*. Helsinki Tilastoja 2019:3.

¹¹ Tähän ryhmään sisältyy seuraavat kielet: arabia, kurdi, persia, farsi ja turkki.

¹² Tähän sisältyy kymmeniä eri kieliä, joista suurimmat ovat kiina, vietnam ja thai.

seudun väestöennuste.¹⁰ Sen mukaan vuonna 2035 Helsingin seudun suurimmat vieraskieliset kieliryhmät ovat Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan¹¹ sekä Aasian¹² kieliä puhuvat. Myös venäjänkielisten määrä kasvaa, kun taas Baltian alueen kieliä puhuvien kasvu tulee hidastumaan. Ennusteen mukaan vuonna 2035 joka neljäs Helsingin seudun asukkaista on vieraskielinen.

Tilastoihin perustuvat ennusteet eivät kuitenkaan ole koko totuus. Vaikka vieraskielinen väestö täydentyy vuosittain uusilla muuttajilla, pitenee samalla jo Suomessa asuvan väestön maassaoloaika. Tällä puolestaan on merkittäviä vaikutuksia. Voidaan hyvin olettaa, että samalla kun maahanmuuttajataustaisten integraatio suomalaiseen yhteiskuntaan edistyy, heidän kotimaisten kielten taito paranee, koulutustaso ja työllisyysaste nousevat ja – toivottavasti – osallistuminen suomalaisen yhteiskunnan kehittämiseen kasvaa.

Kysymys vieraskielisten väestön kasvusta ei siis ole aivan niin yksioikoinen, kuin ennusteista voisi suoraan päätellä. Me voimme vaikuttaa, miltä tulevaisuus näyttää. Tätä tukee suomalaisen yhteiskunnan keskeiset instituutiot. Varhaiskasvatus, peruskoulu sekä jatkokoulutus muokkaavat hyvin todennäköisesti Suomessa syntyneet maahanmuuttajataustaiset aidosti kaksikieliseksi Suomen kansalaisiksi.

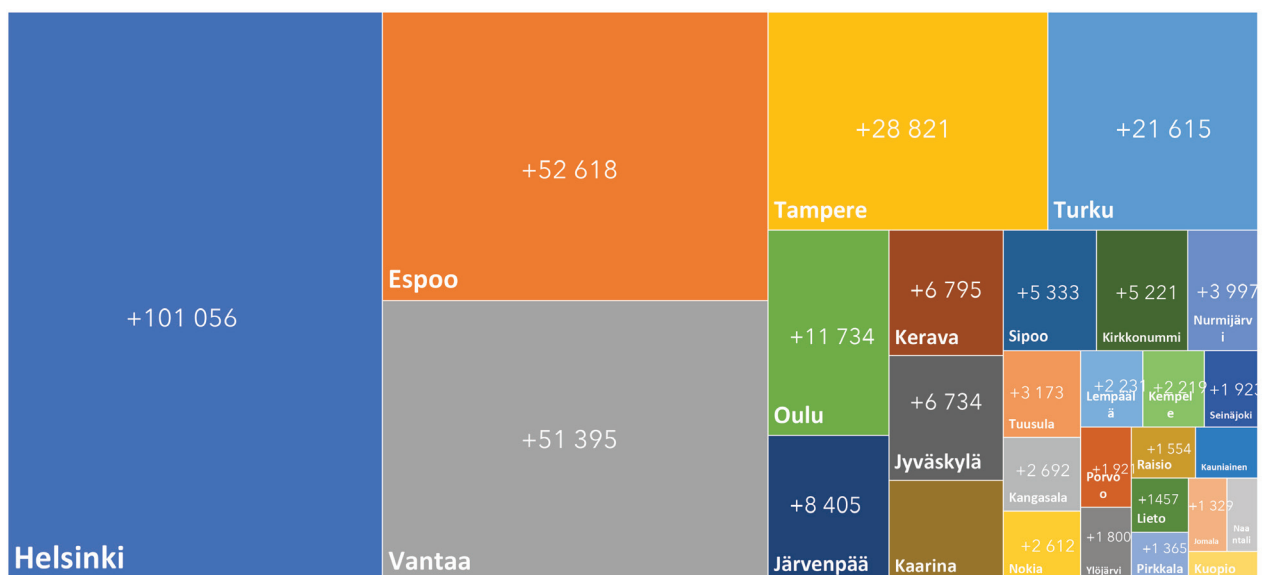
Mihin Suomessa muutetaan?

Koko 2000-luvun on ollut nähtävissä, että selkeä enemmistö maahanmuuttajista asuu suurissa kaupungeissa. Kuntaliiton tutkimuksesta käy ilmi, että vuonna 2019 noin neljä viidestä (78,4 %) Suomen vieraskielisestä asui C23-kaupungeissa.¹³

Pääkaupunkiseudun kolmessa suurimmassa kaupungissa asui noin puolet (49,3 %) koko maan vieraskielisestä väestöstä: Helsingissä noin 106 000, Espoossa 52 000 ja Vantaalla 47 000. Turussa, Tampereella ja Oulussa asui puolestaan hieman yli kymmenes (12,4 %) maan vieraskielisistä. Muissa C23-kaupungeissa asui 16,6 prosenttia vieraskielisistä ja kaikissa muissa Suomen kunnissa 21,8 prosenttia.

Vieraskielinen väestö tulee todennäköisesti tulevaisuudessa keskittymään yhä enemmän pääkaupunkiseudulle. Tätä oletusta tukee vieraskielisten muuttoliike Suomen sisällä, joka poikkeaa selvästi valtaväestön muuttoliikkeestä. Maahan saapumisen jälkeen tehdyt jatkomuutot ovat keskittyneet pääkaupunkiseudulle, erityisesti Espooseen ja Vantaalle.

Yli 1000 henkilöä saavat kunnat väestöennusteen perusuralla 2020-2040

Taulukko 1D

Lähde: MDI:n väestöennuste 2020-2040, perusura.

Maahanmuuttajien alueelliseen sijoittumiseen kannattaa kiinnittää erityistä huomiota. Monissa tutkimuksissa on nostettu esille maahanmuuttajien alueellisen keskittymisen mukanaan tuomat ongelmat.

Keskeisimpinä ongelmina etnisessä keskittymisessä ovat sosiaalisten ongelmien kasaantuminen ja maahanmuuttajien ns. ghettoutuminen. Nämä puolestaan voivat lisätä eri maahanmuuttajaryhmien ja valtaväestön välistä vastakkainasettelua. Näistä ongelmista löytyy huolestuttavia esimerkkejä mm. Ruotsista.

Maahanmuuttajien alueellinen keskittyminen ja sen mukanaan tuomat ongelmat eivät kuitenkaan ole mikään luonnonlaki. Esimerkiksi Helsingissä on viitteitä siitä, että mitä paremmin maahanmuuttajaryhmät työllistyvät ja parantavat elintasoaan, sitä hajaantuneemmin he asuvat.¹⁴ Toisaalta tiedetään, että alueelliseen sijoittumiseen vaikuttavat lukuisat etniskulttuuriset seikat, ja siksi monet ulkomaalaistaustaiset haluavat asua lähellä omia etnisiä ryhmiään.

Milloin maahanmuuttajasta tulee ”suomalainen”?

Suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuuden kannalta yksi haastavimmista kysymyksistä kuuluu, milloin maahanmuuttajasta tulee ”suomalainen”¹⁵. Edellyttääkö ”suomalaisuus” suomen tai ruotsin kielen virheetöntä osaamista, suomalaisten traditioiden omaksumista vai jotain muuta?

Kysymys on erittäin vaikeasti mitattavasta asiasta, ihmisen omasta itsemäärittelystä. Yksilön tasolla olisi luonnollisesti tärkeää, että kukin saisi itse määritellä – tai olla määrittelemättä – oman kansallisen identiteettinsä. Tunteeko kuuluvansa suomalaiseksi, lähtömaansa kansalaiseksi tai jotakin siltä väliltä. Tähän jokainen voi vastata vain itse.

Toinen ja vieläkin vaikeampi kysymys on, miten suomalainen valtaväestö määrittelee maahanmuuttajataustaisen ihmisen. Kuinka kauan Suomessa tulee asua ollakseen suomalainen?

Onko vieraskielinen nimi, ihonväri tai uskonto esteenä sille, että valtaväestö hyväksyy suomalaisseksi?

Edellä mainitut kysymykset koskettavat useimpia jo pitkään Suomessa asuneita maahanmuuttajia. Erityisen vaikea kysymys on maahanmuuttajien lapsille. Toisen sukupolven menestymistä pidetään keskeisenä mittarina maahanmuuttajien integraatiolle, sillä he ovat kasvaneet ja koulutautuneet yhteiskunnassa, johon heidän vanhempansa ovat muuttaneet. Tutkimusten perusteella toisen sukupolven nuorten menestyminen vaihtelee merkittävästi. Maahanmuuttajataustaisen ihmisen hyvinvointi ja yhdenvertainen asema yhteiskunnassa ei tietenkään perustu yksin koulumenestykseen tai työllistymismahdollisuuksiin. Yhdenvertaisuuden kannalta on merkityksellistä, että kaikille taataan mahdollisuus kokea olevansa täysivaltaisia yhteiskunnan jäseniä.

Maahanmuutto on Suomessa vasta hyvinkin tuore asia, vain noin kolmen vuosikymmenen mittainen. Tästä johtuen identiteetikysymys on Suomessa vasta hakemassa uriaan. Siksi maahanmuuttajataustainen väestö ja etenkin toiseen sukupolveen kuuluvat nuoret kokevat usein, ettei heitä hyväksytä täysivaltaisiksi suomalaisiksi. Tämä siitäkin huolimatta, että he osaisivat natiivitaisoista suomea (tai ruotsia) ja heidän koulu- ja työmenestyksensä olisi hyvä. Tämän tyyppiset kokemukset vaikeuttavat maahanmuuttajataustaisen osallistumista suomalaisen yhteiskunnan rakentamiseen ja suunnanmäärittelyyn.

¹⁴ Ks. esim. Vilkkama Katja. *Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat? Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellinen eriytyminen ja muuttoliike pääkaupunkiseudulla*. Tutkimuksia 2011:2, Helsingin kaupungin tietokeskus.

¹⁵ Tilastokeskuksen mukaan etnisten ryhmien kriteereinä pidetään muun muassa alkuperää, kulttuuria, tapoja, uskontoa, rotua, kieltä, fyysisiä erityispiirteitä, ryhmäidentiteettiä ja ryhmän sisäistä vuorovaikutusta sekä muista etnisistä ryhmistä poikkeava elämäntapaa. Toisaalta Suomen kansalaisuus tarkoittaa Suomen kansalaisuuslain mukaan ”lainsäädännöllistä sidettä, joka määrittää yksilön aseman valtiossa ja jolla määritetään yksilön ja valtion välisiä keskeisiä oikeuksia ja velvollisuuksia”.

NELJÄ SKENAARIOTA

Janne Väistö

Suomen väestörakenne tulee lähitulevaisuudessa muuttumaan merkittävästi. Muutoksen taustalta voi löytää muutamia keskeisiä syitä. Ensinnäkin ihmiset elävät pidempään, jolloin vanhusten niin absoluuttinen määrä kuin osuus väestöstä kasvavat. Toisaalta samaan aikaan lapsettomia on yhä enemmän, jolloin syntyvyys laskee entistään. Kolmas väestörakenteeseen vaikuttava asia on maahanmuutto. Kun edellä mainittuihin kehityskulkuihin lisätään vielä maan sisäinen muuttoliike ja väestön keskittyminen kasvukeskuksiin, on selvää, että tulevaisuuden Suomi näyttää hyvin toiselta kuin vielä 1990-luvun alussa.

Väestörakenteen muutos on nostettu esille erityisesti taloudellisenä haasteena. Huolenaiheita on monia, kuten huoltosuhteen heikkeneminen, työmarkkinoiden muutos ja sen mukanaan tuoma osaavan työvoiman saatavuus.¹ Sen sijaan keskustelun katveeseen on jäänyt kysymys, miten edellä mainitut kehityskulut tulevat näkymään suomalaisessa politiikassa.

Väestörakenteen muutoksen vuoksi suomalaisia on tulevaisuudessa entistä vaikeampi niputtaa yhteen ja samaan ryhmään. Tällä puolestaan tulee olemaan monia merkittäviä seurauksia. Maahanmuuttajien määrän kasvu saattaa aiheuttaa valtaväestössä ”demografia-ahdistusta” eli tunnetta siitä, että on vieras omassa maassaan. Maahanmuuttajat taas voivat jäädä joko lähes täysin suomalaisen yhteiskunnan ulkopuolelle tai tuntea kuuluvansa siihen vain osit-

¹ Tästä aiheesta ja erityisesti työperäisestä maahanmuutosta on viime vuosina julkaistu lukuisia raportteja. Ks. esim. *Tervetuloa Suomeen, tervetuloa töihin*. Libera 2021; *Millaista osaamista Suomi tarvitsee vuonna 2040?*. 2021 PTT raportteja 269; *Jäähyväiset nuivuudelle: Näin maahanmuutto pelastaa Suomen*. 2021 EVA Analyysi No 100; *Mihin työperäinen maahanmuutto kannattaa suunnata?*. 2022 Akava Works.

tain. Näiden tuntemusten seurauksena voi olla yhä kasvavampi heimoutuminen, joka näkyy pyrkimyksenä määritellä itseä ja muita yksinkertaistavalla ”me vastaan ne” -logiikalla. Mikäli vastakkainasettelu kasvaa, tulee se varmasti heijastumaan politiikkaan.

Tästä on Euroopassa nähtävissä monia esimerkkejä. Yhä useammissa maissa politiikasta on tullut kärjistävää, jolloin vastakkainasettelu on tiivistynyt erilaisiin vaihtoehtoihin näkemyksiin. Vastakkainasettelua on käyty mm. seuraavien vaihtoehtojen ympärillä: kansainvälisyys vs. nationalisimi, Euroopan unioni vs. kansallismielisyys ja ”kantaväestö” vs. maahanmuuttajat.

Historiasta johtuen käsitys maahanmuutosta on Suomessa monella tapaa vieläkin haastavampi. Suomi oli aina 1980-luvulle saakka maa, johon ei niinkään muutettu vaan päinvastoin. Suomi oli maa, josta muutettiin ulkomaille. Muiden Pohjoismaiden tavoin Suomesta lähti 1800- ja 1900-luvun taitteessa satojatuhansia ihmisiä Yhdysvaltoihin ja Kanadaan. Toisen maailmansodan jälkeen maastamuuton tärkeimmäksi kohdemaaksi tuli Ruotsi, johon siirtyi kolmessa vuosikymmenessä yli puoli miljoonaa suomalaista. Muuttoliikkeen suunta kääntyi vasta hyvin myöhään 1980-luvun lopulla. Toisin kuin maastamuutto, maahanmuutto ilmiönä on meille verrattain uusi ja siksi vieras.

Keskustelu erilaisuudesta oli meillä pitkään tiivistynyt kielikysymyksen ympärille. 1800-luvulla alkanut kiista suomen- ja ruotsinkielisten välillä on vuosikymmenien aikana noussut ja laskenut, mutta aina siihen on liittynyt kysymys suomalaisuuden määrittelemisestä. Vuoden 2015 pakolaiskriisin jälkeen näyttää kuitenkin siltä, että tämä vastakkainasettelu on jäämässä taka-alalle. Kielikiistan tilalle on tullut huoli maahanmuuttajien tuomasta uhkasta suomalaiselle elämänmenolle.

Yksi vaikeimmin hahmotettavista kysymyksistä tulee olemaan, kuinka maahanmuuttaneet tulevat näkymään ja vaikuttamaan poliittisessa päätöksenteossa. Löytävätkö maahanmuuttajat oman poliittisen painoarvonsa vai hajautuuko se kieliryhmittäin, aatteittain, puolueittain? Vaikka aihe on vaikea, sille kannattaa uhrata ajatuksia. Tällä ryhmällä – vielä täysin epäytienäisellä – tulee olemaan jo lähitulevaisuudessa merkittävä

poliittinen painoarvo äänioikeutettuina kansalaisina. Tässä tulee vielä muistaa, että kunta- ja aluevaaleissa äänestäminen ja ehdolle asettuminen ei edellytä kansalaisuutta. Suomessa asuvilla ulkomaan kansalaisilla on jo nyt potentiaalista vaikutusta politiikkaan.

Tarkastelemalla niin eurooppalaista kuin suomalaista yhteiskuntaa voidaan nähdä, että maahanmuuttajien määrän kasvu on vaikuttanut politiikkaan ja sen sisältöön. Maahanmuuttajien mukanaan tuoma poliittinen muutos on ollut voimakas ja siitä on löydettävissä ainakin neljä – todennäköisesti samaan aikaan vaikuttavaa – skenaariota.

Ensinnäkin kasvava maahanmuutto voi ilmetä maahanmuuttajiin kriittisesti suhtautuvien populististen liikkeiden kasvuna (skenaario 1). Kasvavat maahanmuuttajaryhmät voivat puolestaan joko jäädä lähes tyystin suomalaisen politiikan ulkopuolelle (skenaario 2) tai järjestäytyä omiksi ryhmikseen, jotka edustavat omia, esimerkiksi uskontoon tai heimoon liittyviä perinteitä (skenaario 3). Parhaassa tapauksessa suomalainen yhteiskunta ja eri verkostot (järjestöt, puolueet) ottavat maahanmuuttajat mukaan poliittiseen toimintaan ja tähän myös löytyy kiinnostusta (skenaario 4).

Tulevaisuuden kannalta luonnollisesti paras vaihtoehto on se, että maahanmuuttaneet haluavat ja pystyvät aktivoitumaan suomalaiseen poliittiseen järjestelmään. Tätä kautta heille avautuu mahdollisuus sitoutua ja osallistua yhteiskunnan suunnanmäärittelyyn.

Skenaario 1

– Maahanmuuton vastustus

Eurooppalaiseen politiikkaan on 1990-luvulta alkaen vakiintunut useita maahanmuuttajiin ja monikulttuurisuu-teen kielteisesti suhtautuvia puolueita. Näistä useimmat ovat menestyneet vaaleissa hyvin ja vakiinnuttaneet asemansa maansa poliittisessa järjestelmässä. Tämän tyyppisille puolueille on selvästi ollut kysyntää, koska moni ns. vakiintunut puolue on halunnut sanoutua irti kaikesta rasismiin viittaavasta toiminnasta.

Toisaalta tämän tyyppisten puolueiden ideologioiden luokittelu ei ole helppoa, koska järjestöt eroavat niin taustaltaan kuin ohjelmiltaan maasta toiseen. Yhteistä on kuitenkin poliittisessa retoriikassa tehty selkeä ero ns. kantaväestön ja maahanmuuttajien välillä. Edellisistä puolueista ja ryhmistä käytetään useasti nimitystä *radikaalioikeisto*. Tämä ei kuitenkaan ole koko totuus, koska maahanmuuttovastaisuudesta voimansa saavia ryhmiä löytyy poliittisen kentän koko laidalta vasemmalta oikealle.

Valtaosa maahanmuuttovastaisista puolueista tai poliitikoista voidaan ennemminkin määritellä *oikeisto-populisteiksi*. Maahanmuuttovastaisia puolueita löytyy lähes kaikista Euroopan maista. Tunnetuimpia ovat Ranskan *Front National / National Rally* ja Alankomaiden *Partij voor de Vrijheid*. Myös Pohjoismaista löytyy vastaisia puolueita: Tanskan *Dansk Folkeparti*, Norjan *Fremskrittspartiet* ja Ruotsin *Sverigedemokraterna*. Suomessa tähän ryhmään voidaan yhdistää oikeastaan vain yksi puolue: *Perussuomalaiset*.

Perussuomalaiset ja uusnationalismi

Perussuomalaisten ideologia perustuu monien eurooppalaisten nationalististen populistipuolueiden mukaisesti tavoitteisiin, joissa yhdistyvät kansallisuusaate, maahanmuuton vastustaminen ja erityisesti pyrkimys laittaa ”omat kansalaiset” etusijalle kaikessa toiminnassa. Ideologia on myös tuottanut tulosta. Perussuomalaisten vuoden 2011 vaalivoiton jälkeen Suomeen on vaikiintunut kolmen suuren sijaan neljä keskisuurta puoluetta. Perussuomalaisten edustamille ajatuksille on siis ollut selkeä kysyntä.

Perussuomalaiset ovat 2000-luvun puolueohjelmissaan nostaneet esille kriittisiä näkemyksiä, jotka liittyvät maahanmuuttoon ja kasvavaan monikulttuurisuuteen. Puolue tavoittelee erityisesti EU:n ulkopuolelta – Afrikasta ja muslimimaista – tulevan turvapaikanhakijoiden ja perhesiteiden perusteella tapahtuvan muuton vähentämistä. Toisaalta puolueessa ei ole otettu yhtä selkeää kantaa työperäiseen maahanmuuttoon ja sen määrään.²

Kun puhutaan oikeistopopulistien ideologiasta, ei voida ohittaa käsitettä *uusnationalismi*.³ Uusnationalistisia liikkeitä yhdistää kritiikki maahanmuuttoa ja monikulttuurisuutta kohtaan. Toisin sanoen uusnationalismi on vastaus yhteiskunnassa vallitseviin tyytymättömyyksiin. Ratkaisuksi uusnationalismi tarjoaa paluun menneisyyteen, jossa valta palautetaan takaisin oman valtion kansalaisille ja yhteiskunnasta tehdään jälleen kulttuurisesti yhtenäinen. Kun katsotaan perussuomalaisten vuoden 2019 eduskuntavaali-ohjelman otsikkoa ”Äänestä Suomi takaisin” tai vastaavaa vuoden 2022 aluevaalien slogania ”Suomalainen ensin”, ei ole epäilystäkään, etteikö se olisi ideologialtaan uusnationalistinen.

Vaikka perussuomalaisten retoriikasta voi löytää monia uusnationalistisia piirteitä, kysymys on kuitenkin täysin laillisesta suomalaisesta puolueesta, jonka kannattajiksi on kerääntynyt ihmisiä, joita yhdistää vahva sitoutuminen perinteiseen suomalaiseen elämänmenoon ja sen puolustaminen. Tässä ei tietenkään ole mitään väärää tai edes huolestuttavaa.

² Suomen Perusta on vuonna 2012 Perussuomalaiset-puolueen perustama ajatushautomo. Maahanmuutto on yksi ajatuspajan keskeisimmistä tutkimuskohteista ja säätiön kotisivuilta löytyy lukuisia maahanmuuttoon kriittisesti suhtautuvia tutkimuksia.

³ Tutkija Pasi Saukkonen on avannut hyvin termiä eri julkaisuissaan.

Suomalainen äärioikeisto?

Sen sijaan Suomestakin löytyy ryhmiä, joiden pääsanoma liittyy vastakkainasetteluun ”me” vastaan ”muut”. Yksi näistä ryhmistä on vuonna 1998 perustettu *Suomen Sisä*. Järjestön määritelmän mukaan ”suomalainen kansa koostuu pääosin niiden ihmisryhmien jälkeläisistä, jotka muuttivat alueelle esihistoriallisena aikana”. Tämän määritelmän mukaan maahanmuuttaneet eivät edes voi tulla ”suomalaisiksi”.

Suomalaiseen puoluekenttään tuli syyskuussa 2021 uusi tulokas, *Valta kuuluu kansalle* (VKK). Puolueen perustajana toimi perussuomalaisista erotettu kansanedustaja Ano Turtiainen. Puolueen nopeasta noususta kertoo se, että yhdistys keräsi elokuussa 2021 puolueeksi rekisteröimiseen vaaditut 5 000 kannattajakorttia yhden vuorokauden aikana. Tammikuussa 2022 järjestetyissä aluevaaleissa puolue sai yhteensä 10 edustajaa kymmenellä eri hyvinvointialueella. Siitä huolimatta, että VKK kuvaa itsensä keskustaoikeistolaisena ja suoraa demokratiaa ajavana puolueena, perustuu sen retoriikka ennemminkin selkeään vastakkainasetteluun.

Maahanmuuttopolitiikasta puolueen yleisohjelmassa todetaan: ”Puolue pitää tärkeänä, että Suomen maahanmuuttopolitiikka on kaikin puolin lainmukaista ja hallittua. Puolue ei hyväksy Eurooppaan saati Suomeen kohdistuvaa massasiirtolaisuutta ja jopa yhteiskuntarauhaa uhkaavaa ohjelmallista väestönvaihtoa.” Vaikka yleisohjelman sanoma on hyvinkin hillitty, puolueesta löytyy useita jyrkän linjan maahanmuuttovastaisia jäseniä. Toisaalta myös ohjelmaan kirjattu termi ”väestönvaihto” viittaa ilmiselvästi maahanmuuttovastaisuuteen. Väestönvaihto on erityisesti äärioikeiston käyttämä termi ja salaliittoteoria, jonka mukaan länsimaiden valkoista väestöä ollaan tietoisesti korvaamassa Lähi-idästä ja Afrikasta tulevilla ihmisillä. Mikä tulee olemaan puolueen kannatus ja ideologia tulevaisuudessa, jää nähtäväksi.

Suomesta löytyy myös äärikansallisia järjestöjä, joiden toimintaan on jouduttu puuttumaan lakiteitse. *Pohjoismaisen vastarintaliikkeen* toiminta

lakkautettiin korkeimman oikeuden päätöksellä vuonna 2020. *Suomi ensin* -järjestön jäseniä puolestaan tuomittiin joulukuussa 2021 kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Toistaiseksi maahanmuuttovastaiset äärikansalliset järjestöt ovat Suomessa kuitenkin hyvin marginaalinen ilmiö.

Niin kauan, kun erilaisten järjestöjen tavoitteena on laillisin keinoin korostaa omaa kansakuntaa, kieltä ja kulttuuria, liikkeet voidaan hyväksyä osaksi mielipiteenvapautta. Sen sijaan ajatuksia, joissa ollaan valmiina irtisanoutumaan kaikkien ihmisten yhtenäisestä ihmisarvosta, ei saa hyväksyä. Seuraava kynnyks voi olla väkivaltaan turvautuminen, joka täytyy aina olla tuomittavaa.

Vastakkainasettelu haastaa demokratian

Tämän mittakaavan toimintaa ei Suomessa onneksi ole juuri esiintynyt. Sen sijaan julkiseen keskusteluun, eduskuntaa myöten, on alkanut ilmestyä viittauksia, joissa ihmisiä luokitellaan eri ryhmiin. Tästä esimerkkinä käy Juha Mäenpään (ps) kesäkuussa 2019 eduskunnan täysistunnossa esittämä viittaus vieraslajeista maahanmuuttajista käydyn keskustelun yhteydessä.

Oliko tässä kysymys vihapuheesta vai yksinkertaisesti mauttomasta vitsistä, jää jokaisen harkittavaksi. Yksi asia on kuitenkin varmaa, vihapuheen lisääntyminen heikentää maltillista järkiperusteiseen argumentointiin pohjautuvaa julkista keskustelua. Vaaralliseksi vihapuhe muodostuu silloin, kun se johtaa kärjistyneeseen osoitteluun toista ihmisryhmää kohtaan. Tällöin on useimmiten kysymys ihonväristä, kielestä ja uskonnosta.

Yksi valitettava havainto on se, että sosiaalisen median algoritmit selkeästi vahvistavat vihapuheesta ja vastakkainasettelusta kannatuksensa saavien liikkeiden sanomaa ja kannatusta. Ns. klikkikulttuurin yleistymisen haastaa demokratian monella tavalla.

Poliittinen kulttuuri saattaa yhä vahvemmin muodostua vastakkainasettelulle, joka puolestaan voi heijastua äänestyskäyttäytymiseen.

Mikäli äänestämisen logiikka muuttuu siten, että äänestäminen ei ole jonkin asian puolesta vaan jotakin vastaan, ollaan huolestuttavalla tiellä. Tällainen ilmiö ei voi olla vaikuttamatta yhteiskunnan ilmapiiriin.

Yleisen poliittisen ilmapiirin muuttumisen lisäksi edelliset kehityskulut tulevat hyvin todennäköisesti vaikuttamaan itse politiikan tekemiseen. Mikäli ääriliikkeet voimistuvat, ne eivät kelpaa hallituskoalitioihin ja näin ollen hallitusvaihtoehtojen määrä supistuu oleellisesti. Tästä kehityksestä ei tarvitse hakea esimerkkiä kaukaa. *Ruotsidemokraatit* on vahvistanut kannatustaan jo toista vuosikymmentä, mutta siitä huolimatta puoluetta ei ole – toistaiseksi – huolitettu Ruotsissa hallituskumppaniksi.

äärioikeisto, oikeistopopulistit) tai sitä kannattaviksi (suvakeiksi), vain korostaa maahanmuuttajien leimaamista politiikanteon objekteiksi. Tämän tapainen kehitys johtaa siihen, että maahanmuuttajien asema politiikan pelinappuloina kasvaa entisestään.

Maahanmuuttajat politiikan pelinappuloina?

Oikeistopopulismin ja ääriliikkeiden vaikutusvalan kasvun lisäksi on nähtävissä vielä yksi haaste. Maahanmuuttajista voi muodostua politiikan ”pelinappuloita”, jolloin heidän avullaan oikeutetaan ja perustellaan puolueiden omaa sanomaa, ilman mitään kiinnekohtaa itse kohteeseen. Maahanmuuttajien asettaminen politiikan objekteiksi (subjektien sijaan) voi entisestään vaikeuttaa heidän integroitumistaan suomalaiseen yhteiskuntaan.

Se, että politiikan toisella laidalla, nk. maahanmuuttokriittiset, nimeävät maahanmuuttajat lähtökohtaisesti ongelmaksi ja vastapuoleksi, on tietenkin valitettavaa. Toisaalta ongelma ei ratkea sillä, että vastareaktion politiikan toisessa ääripäässä maahanmuuttajat leimataan yksin autettavaksi ryhmäksi.

Tästä konkreettisena esimerkkinä käy suomalaisen keskusteluun 2010-luvulla ilmestynyt termi ”suvakki”.⁴ Vaikka osa maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen positiivisesti suhtautuvista ihmisistä on – ilmeisen itseironisesti – tunnustanut olevansa suvakkeja, asia ei ole näin yksinkertainen. Se, että ihmiset nimeää joko maahanmuuton vastustajiksi (maahanmuuttokriitikot,

⁴ Suvakki on pilkkanimi henkilölle, joka suhtautuu eri kulttuureihin, uskontoihin ja etnisiin ryhmiin (liian) suvaitsevaisesti.

Skenaario 2

– Poliittinen kulttuuri ja sitouttaminen

Monissa niin kansainvälisissä kuin suomalaisissa tutkimuksissa⁵ on osoitettu, että maahanmuuttajataustaisten poliittinen aktiivisuus on keskimäärin valtaväestöä vähäisempää. Samalla heidän organisoitumisensa, joko omiksi poliittisiksi järjestöiksi tai kiinnittyminen jo vallitseviin puolueisiin, on pienempää kuin valtaväestöllä.

Tarkentamalla kuvaa on helppo ymmärtää, miksi asia on näin. Poliittinen osallistuminen edellyttää ensinnäkin poliittisia oikeuksia, samastumista vallitsevaan yhteiskuntaan sekä ennen kaikkea demokraattisten arvojen ja normien omaksumista. Poliittinen osallistuminen onkin syytä nähdä yhtenä syvimmistä maahanmuuttajien poliittisen integroitumisen muodoista.

Toisaalta kannattaa huomioida, että maahanmuuttajien poliittisesta aktiivisuudesta saattaa helposti syntyä virheellinen kuva, mikäli huomio kiinnitetään yksin vaaleissa osoitettuun aktiivisuuteen. Maahanmuuttajien poliittinen osallistuminen voi tapahtua myös muualla kansalaisyhteiskunnassa, esimerkiksi työmarkkinajärjestöissä tai eri painostusjärjestöjen kautta. Myös toiminnan kohde voi vaihdella paikallisista kysymyksistä ylikansalliseen toimintaan.

Vielä kannattaa huomioida yksi asia. Maahanmuuttajat saattavat uuden kotimaansa politiikan sijaan toimia hyvinkin aktiivisesti lähtömaansa politiikassa ja heillä on usein myös mahdollisuus äänestää lähtömaansa vaaleissa.

⁵ Ks. esim. Seppänen A, Sipilä J, Kuusio H, Kazi V (2021). Suomeen muuttaneiden äänestysaktiivisuus kuntavaaleissa: yhteydet maahanmuuton syyhyn, kielitaitoon ja kuulumisen kokemukseen. Tutkimuksesta tiiviisti 12/2021. Terveystieteiden tutkimuskeskus, Helsinki; Isotalo Veikko, *Maahanmuuttajataustaisten ehdokkaiden osallistuminen ja vaalimenestys Helsingin kuntavaaleissa 2017*. Pro gradu, Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitos.

Maahanmuuttajien poliittinen aktiivisuus

Aivan samoin kuin valtaväestön suhteen, myös maahanmuuttajien poliittinen aktiivisuus on si-doksissa taloudelliseen ja sosiaaliseen asemaan. Syrjäytyminen työelämästä tarkoittaa usein syr-jäytymistä myös suomalaisesta yhteiskunnasta.⁶ Tämä puolestaan vaikuttaa haluun osallistua suomalaisen poliittisen järjestelmän kautta yh-teiskunnan suunnanmäärittelyyn. Mikäli heikkoon työllistymiseen lisätään vielä ns. ghettoutuminen, on selvää, että poliittinen osallistuminen voi jäädä keskimääristä alhaisemmaksi.

Toisaalta hyvä työllisyystilannekaan ei aina korreloi poliittisen osallistumisen kanssa, vaikka korkeampi tulotaso ja ammattiasema nostavat keskimäärin äänestystodennäköisyyttä. Tästä esimerkkinä käy Suomessa asuvien virolaisten alhainen äänestysaktiivisuus ja poliittinen osallis-tuminen.

Alhaiseen poliittiseen aktiivisuuteen voi vai-kuttaa myös kokemus maassaoloajasta. Monilla, erityisesti virolaisilla, voi olla ajatus siitä, että Suo-messa ollaan vain hetkellisesti työn vuoksi, jolloin ei edes synny halua vaikuttaa itselle tärkeisiin asioihin poliittisen toiminnan kautta. Tästä saman-laisesta käyttäytymisestä löytyy toinenkin paljon tutkittu esimerkki, 1960- ja 70-luvuilla Ruotsiin työhön muuttaneet suomalaiset. Ruotsinsuomalai-silla kesti hyvin pitkään ennen kuin he aktivoituivat poliittisesti.

Lisäksi on syytä huomioida muutamia poliit-tiseen aktiivisuuteen vaikuttavia taustatekijöitä. Ensinnäkin lähtömaan poliittinen kulttuuri vaikut-taa aktiivisuuteen poliittisessa toiminnassa myös uudessa asuinympäristössä. Mitä epädemokraat-tisemmasta maasta maahanmuuttajat ovat lähtöi-sin, sitä vaikeampi heillä on keskimäärin omaksua demokraattisen yhteiskunnan vaikuttamiskeinot. Avioituminen syntyperäisen suomalaisen kanssa puolestaan nostaa äänestysaktiivisuutta. Yksi merkittävimmistä seikoista on kuitenkin kielitaito. Kielitaito ja kokemus kuulumisesta paikallisyhtei-söön ovat merkittävimpiä edellytyksiä poliittiselle aktiivisuudelle.

⁶ Tämä on tietenkin karkea yleistys. Esimerkiksi Suomessa asuvat somalit ovat poliittisesti hyvinkin aktiivisia huolimatta heidän kiistattomista vaikeuksista päästä kiinni työelämään.

Ei ole olemassa helppoja ratkaisuja

Maahanmuuttajien syrjäytyminen suomalaisesta yhteiskunnasta on vakavasti otettava kysymys, johon ei ole olemassa yksinkertaisia ratkaisuja. Lukuisista Euroopan maista löytyy huolestuttavia esimerkkejä yhteiskunnan ulkopuolelle jäämisestä. Yksi tämän kehityksen ongelmallisimmista ilmenismuodoista on jengiytyminen ja sen mukanaan tuoma väkivalta ja rikollisuus. Ruotsissa jengirikollisuudesta on tullut pysyvä ilmiö ja viime vuosina se on kasvanut myös Suomessa. Maahanmuuttajien suuri osuus jengirikollisista yhdistää molempia maita.

On selvää, että tämä kehitys vaikuttaa sekä valtaväestön asenteisiin maahanmuuttajia kohtaan että maahanmuuttajien mahdollisuuksiin saada valtaväestön hyväksyntä. Maahanmuuttajien tekemät rikokset nousevat herkästi esille mediassa ja ne voivat hetkellisesti vaikuttaa voimakkaasti äänestyskäyttäytymiseen.

Tästä valitettavana esimerkkinä käy median laajalti uutisoima Oulun raikaustapaus, jossa syyllisiksi todettiin kahdeksan Suomeen turvapaikanhakijoina ja kiintiöpakolaisina tullutta miestä. Uutisoinnista nousseen kohun on todettu vaikuttaneen perussuomalaisten kannatuksen nousuun vuoden 2019 eduskuntavaalien alla. Samalla tapaus pakotti myös muut puolueet vaatimaan perussuomalaisten tavoin entistä kovempia rangaistuksia ja turvapaikanhakijoiden tiukempaa valvontaa.

Maahanmuuttajien sitoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan on syytä pohtia yhteiskunnassa laajemmin. Sitä ei saisi jättää ääripäiden juupas-eipäs-väittelylle, eikä myöskään yksin tutkijoiden tehtäväksi. Vastakkainasettelun tilalle tulisi etsiä käytännön keinoja, kuinka maahanmuuttajat saataisiin sitoutumaan suomalaisen yhteiskunnan sääntöihin, rakenteisiin ja poliittiseen järjestelmään.

Yksi vastaus voisi löytyä etnisistä yhdistyksistä. Tämä edellyttäisi kuitenkin sitä, että suomalaiset puolueet ja maahanmuuttajayhdistykset löytäisivät paremmin toisensa. Tämän tyyppisessä yhteistyömallissa ei itse asiassa olisi edes mitään uutta. Se vastaisi hyvin samanlaista rakennetta, joka puolueilla on muihinkin vakiintuneisiin organisaatioihin, kuten ay-liikkeeseen, asukasyhdistyksiin, asiantuntijajärjestöihin ym.

Suurimpana haasteena yhteistyölle on puolueiden vähäiset kontaktit niin maahanmuuttajiin kuin heitä edustaviin yhdistyksiin. Puolueiden olisikin syytä aktiivisemmin tiivistää yhteyksiä maahanmuuttajataustaisiin yhdistyksiin, eikä jäädä passiivisena odottamaan tulevaa kehitystä.

Skenaario 3

– Järjestäytyminen ja integraatio

Maahanmuuttajat ovat eurooppalaisessa mittakaavassa järjestyneet hyvinkin aktiivisesti erilaisiin etnisiin, kulttuurisiin ja uskonnollisiin yhdistyksiin. Varsinaisia poliittisia järjestöjä, kuten puolueita tai vaaliorganisaatioita, ei vielä ole syntynyt samassa mittakaavassa – eikä sitä valtaväestön osalta ole juuri toivottukaan.

Maahanmuuttajayhdistysten katsotaan tuottavan monia etuja. Yhdistykset ovat erilaisten vähemmistöjen tärkeä kanava, jota kautta voi tuoda julki ja määritellä omaa kielellistä ja kulttuurista perinnettä. Yhdistykset luovat sosiaalista pääomaa ja verkostoja niin yhteisöjen sisälle kuin ympäröivään yhteiskuntaan. Toki yhdistykset voivat myös olla erilaisten konfliktien ja kiistojen näyttämöitä.

Maahanmuuttajayhdistykset – hyvä vai huono ratkaisu?

Suomesta löytyy lukuisia maahanmuuttajataus-
taisia yhdistyksiä ja niille on myös pääosin laaja hyväksyntä. Paikalliset maahanmuuttajayhdistykset osallistuvat useasti neuvotteluihin oman ryhmän asemasta yhteiskunnassa. Maahanmuuttajayhdistykset toimivat eräänlaisina suodattimina, jotka kääntävät maahanmuuttajien näkemykset ja vaatimukset suomalaisen yhteiskunnan hallinnon kielelle. Samalla, kun yhdistykset edesauttavat vähemmistöjen äänen saamista kuuluville, ne auttavat maahanmuuttajia tutustumaan, ymmärtämään ja sopeutumaan suomalaisen yhteiskunnan toimintaan. Yhdistykset edistävät monin tavoin maahanmuuttajien rakenteellista ja kulttuurista sopeutumista. Toisaalta kannattaa huomioida, että osallistumisaktiivisuus vaihtelee huomattavasti asuinpaikan, iän, sukupuolen ja eri etnisten ryhmien välillä.

Maahanmuuttajien kotoutumista ja yhteiskunnallista osallistumista tuetaan myös lainsäädännöllä.⁷ Kunnalla on yleis- ja yhteensovittamisvastuu maahanmuuttajien kotouttamisen kehittämisestä sekä sen suunnittelusta ja seurannasta paikallistasolla. Suuremmista kunnista löytyy maahanmuuttajien yhteiskunnallista osallistumista tukevia elimiä (maahanmuuttajaneuvosto, monikulttuurisuusneuvosto), joiden tehtävänä on vahvistaa maahanmuuttajien osallistumista kunnalliseen päätöksentekoon sekä edistää viranomaisten ja maahanmuuttajien välistä yhteistoimintaa.

Vaikka maahanmuuttajajärjestykset ovat niin lainsäädännöllisesti kuin taloudellisesti huomioitu suomalaisessa yhteiskunnassa, asia ei ole aivan niin avoin kuin voisi ajatella. Maahanmuuttajat ovat myös esittäneet kritiikkiä nykyistä kotouttamispolitiikkaa kohtaan.⁸

Monet kokevat, että virallinen kotouttamispolitiikka eristää maahanmuuttajat ja heidän järjestönsä omalle ”monikulttuurisuussektorilleen”, joka on erillään muusta yhteiskunnasta. Ongelma syntyy siitä, että monikulttuurisen kuvan korostaminen ja tukeminen vie huomiota todelliselta puuttumiselta maahanmuuttajien yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Toisaalta kulttuuriin tukemiseen keskittyvä kotouttamispolitiikka voi jopa estää maahanmuuttajien ja valtaväestön vuorovaikutusta, jolloin maahanmuuttajat eristetään muusta yhteiskunnasta omalle sektorilleen.

Maahanmuuttajat ovat lisäksi esittäneet kritiikkiä siitä, ettei heidän osaamistaan ja asiantuntijuuttaan arvosteta riittävästi. Maahanmuuttajajärjestöt osallistuvat kyllä monesti erilaisiin neuvottelukuntiin ja suunnitteluun, mutta eivät niinkään itse päätöksentekoon.

⁷ Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010.

⁸ Tässä viitataan Matleena Seppälän Pro gradu -tutkielmaan, *Maahanmuuttajakattojärjestöt yhteiskunnallisina vaikuttajina*, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto 2013.

Uskonnollinen järjestäytyminen – pelkona islamin kasvu

Vaikka maahanmuuttajajärjestyksille on Suomessa laaja hyväksyntä, uskonnollisen järjestäytymisen on valtaväestön osalta nähty usein huolestuttavana asiana. Eurooppalaisessa mittakaavassa keskustelua politiikasta ja uskonnosta hallitsee kysymys islamilaisesta fundamentalismista ja sen niin paikallisista kuin kansainvälisistä ääriliikkeistä. Syy tähän löytyy muslimiväestön kasvusta ja sen muodostamasta uhkakuvasta perinteiselle pääosin kristinuskoon perustuvalle eurooppalaiselle elämänmuodolle. Toki täytyy muistaa, että valitettavan monissa maissa kyse ei ole yksin mielikuvista, vaan raadollisesta todellisuudesta siviiliväestöön kohdistuneina terrori-iskuina.

Tämä samanlainen kehitys on nähtävissä myös Suomessa. Vaikka Suomessa on asunut pysyvää muslimiväestöä jo 1800-luvun lopulta lähtien, keskustelu islamista ja sen muodostamasta uhasta on noussut julkiseen keskusteluun vasta vuosituhaten vaihteessa. Syy tähän on selvä. Ennen 1990-lukua muslimieja oli Suomessa korkeintaan muutamia tuhansia. Vuonna 2016 määrä oli kasvanut arviolta noin 150 000:een.⁹ Suurimmat etniset ryhmät ovat somalit, eri maista tulevat arabit, bosnialaiset, Kosovon albaanit, turkkilaiset ja kurdit.¹⁰

2000-luvulla muslimit ovat alkaneet myös järjestäytyä Suomessa. Vuonna 2006 perustettiin *Suomen Islamilainen Neuvosto*, joka katsoo edustavansa maan muslimiväestöä ja ajavansa heidän etuansa. Seuraavana vuonna (2007) perustettiin *Suomen islamilainen puolue*. Tosin sen taustavoimina on ollut etenkin islamiin kääntyneitä valtaväestöön kuuluvia ihmisiä. Puolue ei ole toistaiseksi onnistunut keräämään riittävästi kannattajakortteja rekisteröityäkseen.

Ohjaako uskonto äänestyskäyttäytymistä?

Yksi tutkimuksen katveeseen jäänyt kysymys koskee maahanmuuttaneiden äänestyskäyttäytymistä ja erityisesti kysymystä, mihin se perustuu. Äänestävätkö maahanmuuttajataustaiset omaan uskonnolliseen, etniseen tai kieliryhmään kuuluvia ehdokkaita? Esiintyykö tiiviissä etnisissä ryhmissä painostusta, jolloin demokratian perusajatus vilpittömistä vaaleista ei näissä ryhmissä toteudu? Asiaa ei ole juuri tutkittu, mutta sille kannattaa uhrata ajatuksia.

Tähän samaan teemaan liittyy myös toinen aivan oleellinen kysymys. Haluavatko ja pystyvätkö maahanmuuttajat järjestäytymään omia perinteitä edustaviksi ryhmiksi, joiden tavoitteena on ajaa suomalaisen poliittisen järjestelmän ulkopuolella olevia omia kulttuurisia ja uskonnollisia etuja?

Tähän kannattaa etsiä vastausta lähinaapurista. Ruotsissa perustettiin vuonna 2019 islamilainen *Nyans*-puolue, jonka yhtenä tavoitteena on puolustaa islamin asemaa ruotsalaisessa yhteiskunnassa. Vaikka puolue on määritellyt itsensä kaikkien ruotsalaisten vähemmistöjen edustajaksi¹¹, sen ohjelmasta voi löytää selkeän tavoitteen juuri muslimien aseman parantamiseksi.

Nyans on puhtaasti identiteettipoliittinen puolue. Puolue taistelee islamofobiaa vastaan ja ajaa islamvastaisuuden kriminalisointia. *Nyans* puolustaa islamin asemaa ruotsalaisessa yhteiskunnassa muun muassa vaatimalla muslimeille perustuslaissa määritellyn vähemmistöaseman.

Nyans-puolueen synty on selvästi seurausta siitä, etteivät perinteiset puolueet ole hyväksyneet uskonnon – islamin aseman – nostamista politiikan asiakysymykseksi. Toisaalta puoleen menestykselle on Ruotsissa hyvät mahdollisuudet johtuen Ruotsin suuresta muslimitaustaisesta väestöstä.

Nähtäväksi jää, toteutuuko samanlainen kehitys myös Suomessa. Vastaus kulminoituu kysymykseen, kokevatko maamme muslimitaustaiset, etteivät heille tärkeät asiat tule riittävästi edustetuiksi nykyisten puolueiden kautta.

Vielä kannattaa kiinnittää huomiota maahanmuuttajien oletettuun yhtenäisyyteen. Valtaväestö näkee maahanmuuttajat usein todellisuutta yhtenäisempänä ryhmänä. Tosiasiassa edes uskonto, kieli tai lähtömaa eivät vielä todista kuulumisesta yhteiseen etniseen ryhmään. Asia onkin usein päinvastoin. Tämä voi olla yksi merkittävimmistä seikoista, joka vaikeuttaa maahanmuuttajien mahdollisuuksia järjestäytyä politiikassa omiin uskonnollisiin, etnisiin tai kulttuurisiin ryhmiinsä.

⁹ Lukumäärä perustuu yhdysvaltalaisen tutkimuslaitoksen Pew Research Centerin arvioon vuodelta 2015. Virallisten tilastojen mukaan islaminuskoisia asuu Suomessa noin 15 000.

¹⁰ Toki tulee muistaa, että islamin pääsuuntausten, sunnalaisuuden ja šiialaisuuden, sisällä on lukuisia eri lahkoja ja suuntauksia.

¹¹ Puolue ajaa ohjelmansa mukaan kaikkien ruotsalaisten vähemmistöjen asiaa, ml. saamelaiset.

Skenaario 4

– Sitoutuminen puolueisiin

Verrattuna monien muiden maiden poliittisiin järjestelmiin Suomessa on maahanmuuttajille tarjolla melko hyvät mahdollisuudet osallistua poliittiseen päätöksentekoon. Tätä taustaa vasten voidaan olettaa, että maahanmuuttajat aktivoituvat tulevaisuudessa sekä äänestämään että asettumaan ehdolle. Toisaalta tämä olisi myös toivottavaa. Kun yhteiskunnan etniset ja kulttuuriset rakenteet muuttuvat, myös puolueiden ja poliittisen eliitin rakenteiden tulisi ajan mittaan muuttua saman suuntaisiksi.

Laissa määritellyt poliittiset oikeudet säätelevät yksilöiden mahdollisuuksia vaikuttaa politiikkaan ja poliittisiin järjestelmiin. Useimmissa demokraattisissa maissa ulkomaan kansalaisilla on laajat oikeudet olla mukana yhdistystoiminnassa ja oikeus ilmaista yhteiskunnalliset mielipiteensä. Sen sijaan varsinaista poliittista vaikuttamista rajoitetaan eri tavoin. Lähes kaikissa maissa oikeus osallistua valtiollisiin vaaleihin on ainoastaan kyseisen maan kansalaisilla.

Suomessa osallistumisen mahdollisuudet vaihtelevat eri vaaleissa. Eduskunta- ja presidentinvaaleissa osallistumisoikeus on ainoastaan Suomen kansalaisilla. Euroopan parlamentin vaaleissa EU-maiden kansalaiset ovat oikeutettuja osallistumaan – ja asuessaan toisessa jäsenmaassa he voivat valita, äänestävätkö asuinmaassaan vai siinä maassa, jonka kansalaisuus heillä on. Kunta- ja aluevaaleissa osallistumisoikeus on tietyin ehdoin¹² kaikilla Suomessa pysyvästi asuvilla kansalaisuudesta riippumatta.

Äänestysaktiivisuus antaa hyvän kuvan poliittisesta osallistumisesta. Vaikka täysin tarkkoja tietoja¹³ maahan-

muuttajataustaisten äänestysaktiivisuudesta ei ole saatavilla, tutkimusten¹⁴ perusteella voidaan kuitenkin tehdä muutamia havaintoja. Maahanmuuttajataustaisilla äänestysprosentti on yleensä alempi kuin valtaväestöön kuuluvilla Suomen kansalaisilla.

Äänestysaktiivisuus vaihtelee kuitenkin merkittävästi eri maahanmuuttajaryhmien välillä. Esimerkiksi vuoden 2017 kuntavaaleissa somalinkielisistä yli puolet äänesti, kun taas vironkielisistä äänestys-oikeutta käytti vain noin joka kymmenes. Muissa suuremmissa kieliryhmissä äänestys-oikeutta käytti alle kolmasosa. Venäjänkielisistä noin 20 prosenttia ja arabiankielisistä hieman alle 30 prosenttia äänesti vuoden 2017 kuntavaaleissa.

Puolueiden keskeinen rooli

Puolueilla on keskeinen ja laissa määritelty asema Suomen poliittisessa järjestelmässä. Puolueet tarjoavat kansalaisille mahdollisuuksia poliittiseen osallistumiseen niin kannattajina, äänestäjinä, puolueaktiiveina kuin luottamushenkilöinä. Puolueet toimivat myös poliittisen järjestelmän portinvartioina. Niiden kautta neuvotellaan vallasta ja käytetään sitä. Toisin sanoen puolueilla on mahdollisuus sekä edistää että heikentää poliittista osallisuutta. Puolueiden asennoituminen ja toiminta vaikuttavat paljon myös siihen, millä tavalla maahanmuuttajat pääsevät osallistumaan suomalaiseen poliittiseen järjestelmään.

Erityisesti kuntavaaleissa puolueilla on mahdollisuus asettaa lukuisia ehdokkaita, ja siksi puolueet myös hakevat mahdollisimman laajaa ja alueen väestöstä kokonaisesti edustavia ehdokkaita listoilleen. Tämä sekä avointen listojen vaalijärjestelmä antavat maahanmuuttajataustaisille mahdollisuuden osallistua ja tulla valituksi kunnallisiin luottamustehtäviin huomattavasti laajemmassa mittakaavassa kuin monissa muissa vaalijärjestelmissä.

Toisaalta ehdokkaaksi asettumiseen liittyy maahanmuuttajataustaisilla henkilöillä aivan omanlaisia haasteita. Vaikka kynnys päästä kuntavaaleissa ehdokkaaksi ei ole korkea – poikkeuksena suuret kaupungit – useimmat ehdokkaat tarvitsevat opastusta

¹² Ks. oikeusministeriön Vaalit.fi-sivusto.

¹³ Rekisteritiedoista saa melko tarkan ja luotettavan kuvan eri ryhmien äänestysaktiivisuudesta. Sen sijaan maahanmuuttaneiden poliittisista asenteista ja puoluekannatuksista ei juuri ole tietoa.

¹⁴ Ks. esim. Sipinen Josefina. *Recruitment of Immigrant-origin Candidates in Finnish Municipal Elections*. Tampere University 2021.

ja kannustusta ehdokkuudelleen. Heillä on monesti vaillinaisemmat tiedot suomalaisesta poliittisesta järjestelmästä ja kulttuurista. Merkittävin haaste on kuitenkin useimmin kielitaito. Ensimmäisen polven maahanmuuttajat kokevat usein suomen (tai ruotsin) kielen taitonsa riittämättömäksi poliittiseen toimintaan osallistumiseen.

Maahanmuuttajaehdokkaiden löytäminen on haaste myös puolueille. Puolueiden kykyä ja motivaatiota rekrytoida maahanmuuttajataustaisia hankaloittavat puolueiden usein vähäiset sosiaaliset siteet eri etnisiin vähemmistöryhmiin. Verkostojen vähäisyys vaikeuttaa puolueita hankkimasta tietoa potentiaalisista ehdokkaista. Koska Suomeen muuttaneet toimivat valtaväestöä harvemmin puolueorganisaatioissa ja koska heidän verkostonsa eivät useinkaan kohtaa valtaväestön verkostoja ja elämänpiiriä, he jäävät usein puolueiden rekrytointiverkostojen ulkopuolelle.

Vielä kannattaa muistaa se, että Suomen henkilökeskeisessä vaalijärjestelmässä puolueiden vaalitulos on hyvin riippuvainen niiden asettamien ehdokkaiden kyvystä hankkia henkilökohtaisia ääniä. Siksi puolueet ehdokkaita rekrytoidessaan haluavat varmistua siitä, että ehdokkailla on kiinnostuksen lisäksi riittävästi voimavaroja aktiivisen kampanjan järjestämiseen ja äänestäjien hankkimiseen. Koska puolueet eivät samassa määrin tunne maahanmuuttajataustaisia ehdokkaita, heikentää se puolueiden halukkuutta panostaa tähän ehdokasryhmään.

Mitä puolueita maahanmuuttaneet äänestävät?

Äänestysaktiivisuuden ja poliittisen osallistumisen lisäksi yksi mielenkiintoinen kysymys on maahanmuuttajien poliittinen suuntautuneisuus. Euroopan mittakaavassa maahanmuuttajataustaiset ihmiset tukevat ja äänestävät keskimääräistä useammin vasemmistopuolueita. Yksinkertaisin selitys ilmiölle löytyy siitä, että monien etnisten vähemmistöjen jäsenet ovat matalammin koulutettuja ja työskentelevät siten heikoimmin palkatuissa tehtävissä. Tästä ryhmästä monet kokevat kuuluvansa työväenluokkaan – vasemmistoon.

Suomen osalta ei toistaiseksi ole kattavaa tietoa siitä, mitä puolueita ulkomaalaistaustaiset äänestävät. Sen sijaan tiedämme, minkä puolueiden listoilla ja missä suhteessa on ollut ulkomaalaistaustaisia ehdokkaita. Tätä vasten voidaan olettaa, että maahanmuuttotaustaiset ehdokkaat myös tuovat puolueelle maahanmuuttaneiden ääniä – tosin emme tiedä kuinka paljon.

Kesän 2021 kuntavaalien osalta voidaan tehdä muutamia havaintoja. Suhteellisesti eniten vieraskielisiä ehdokkaita oli vihreillä, vähiten puolestaan perussuomalaisilla. Absoluuttisesti eniten vieraskielisiä ehdokkaita oli puolestaan sosiaalidemokraattien listoilla. Tämä näkyi myös äänestystuloksissa. SDP:stä valittiin maahanmuuttajataustaisia kuntapäättäjiä lähes kaksinkertainen määrä verrattuna muihin puolueisiin. Erityisesti arabi, somali, kurdi ja turkkilaislähtöiset ehdokkaat suosivat sosiaalidemokraattista puoluetta. Vieraskieliset ehdokkaat olivat siis tärkeitä sekä vasemmistolle että vihreille.

Voidaankin todeta, että Suomessa kysymys maahanmuuttajien poliittisesta suuntautuneisuudesta ei ole aivan niin yksiselitteinen kuin eurooppalaisessa kontekstissa. Maahanmuuttajataustaiset suosivat vasemmiston lisäksi Suomessa myös vihreitä. Koska vihreiden kannattajakunta

koostuu matalapalkkaisten sijaan ennemminkin suurissa kaupungeissa asuvista koulutetuista ihmisistä, matalampaan sosioekonomiseen ryhmään kuuluminen ei yksin selitä asiaa.

Yksi selitys voi löytyä siitä, että suomalaisista maahanmuuttajista monet ovat hyvinkin korkeasti koulutettuja, mutta eivät silti pääse koulutustaan vastaaviin tehtäviin. Muun muassa puutteellisen kielitaidon vuoksi maahanmuuttaneet päätyvät työskentelemään matalammin palkatuissa tehtävissä.

Ehkä merkittävin selitys löytyy kuitenkin siitä, että Suomen poliittisessa kulttuurissa vasemmiston ja vihreiden tukeminen liittyy puolueiden maahanmuuttajille nostamiin tärkeisiin teemoihin: monikulttuurisuuden ja vähemmistöjen oikeuksien tukemiseen.

Vaikka maahanmuuttajat tukisivatkin vasemmistoa, tutkimuksissa¹⁵ on voitu osoittaa, että *maahanmuuttajaehdokkailla* on useasti konservatiivisempia asenteita kuin valtaväestöön kuuluvilla ehdokkailla. Monet heistä tulevatkin yhteisöistä, joissa perhe ja uskonto määrittelevät elämää huomattavasti enemmän kuin politiikka. Vaikka suku, perhe ja uskonto kuuluvat selkeästi konservatiiviseen maailmankuvaan, eivät nämä arvot ole vielä näkyneet yhtä selkeästi maahanmuuttajataustaisten ihmisten poliittisessa suuntautumisessa ja äänestyskäyttäytymisessä Suomessa. Toisaalta suomalainen politiikka on hyvinkin irrallaan uskonnosta, eikä meiltä löydy selkeästi uskonnosta perustaansa hakevia puolueita, poikkeuksena Kristillisdemokraatit. Näin selkeästi kristillisiin arvoihin nojaava puolue tuskin taas on toiseen uskontokuntaan kuuluville luonteva valinta.

Toki myös puolueiden julkisuuskuva, linjaukset ja itse teot vaikuttavat maahanmuuttajataustaisten puoluevalintaan. Suomessa ainoastaan perussuomalaiset ovat profiloituneet puolueena, joka yksiselitteisesti on asettanut ”kantaväestön” asioista huolehtimisen etusijalle. Muissa puolueissa suhde maahanmuuttajiin on ennemminkin maltillinen.

Puolueiden yhteinen haaste

Puolueet ovat 2000-luvulla vaali vaalin jälkeen olleet motivoituneimpia asettamaan ehdolle maahanmuuttajataustaisia ehdokkaita. Erityisesti tämä koskee kaupunkeja, joissa maahanmuuttaneiden osuus väestöstä on merkittävä. Kasvu tulee varmasti jatkumaan myös tulevaisuudessa. Demokratian kannalta tämä on myös toivottavaa.

Ehdokasasettelun lisäksi puolueissa olisi syytä käydä perusteellinen keskustelu, miksi maahanmuuttajia halutaan mukaan poliittiseen toimintaan ja mitä maahanmuuttaneet itse politiikasta haluavat. Toisin sanoen puolueiden olisi syytä aktiivisesti luoda yhteyksiä erilaisista taustoista tullessiin maahanmuuttajiin ja selvittää, mihin he aivan oikeasti haluavat olla vaikuttamassa politiikan keinoin. Vain tällä tavalla maahanmuuttajista saataisiin aidosti toimivia politiikan subjekteja, eikä yksin puolueiden keino kerätä uusia kannattajia.

Puolueiden olisi myös syytä hyväksyä se, että tulevaisuuden Suomi on yhä heterogeenisempi, ja siksi myös politiikan tekemisessä täytyy huomioida yhä useampia mielipiteitä ja suuntauksia. Tulevaisuudessa puolueiden on aina vain vaikeampi edustaa vain yhtä etnistä ryhmää ja siksi menestymiseen tarvitaan yhä kasvavampaa moniäänisyyden hyväksymistä.

Maahanmuuttaneiden asemasta on pystyttävä keskustelemaan avoimesti ja rehellisesti. Tämä tarkoittaa myös ns. vaikeista asioista puhumista, kuten keskustelua maahanmuuttajien tekemistä rikoksista, jengi-ilmiöstä ym. Toisaalta keskusteluun olisi syytä nostaa kysymys, mitä valtaväestö voi tehdä maahanmuuttajien sitouttamiseksi suomalaiseen yhteiskuntaan. Toimiva kotouttaminen edellyttää maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä.

Se, että maahanmuutto nostettaisiin aidosti keskustelun keskiöön, todennäköisesti heikentäisi nykyistä äärilaitojen dominoivaa keskusteluilmapiiiriä. Tässä poliitikoilla ja puolueilla on suuri vastuu.

¹⁵ Sipinen Josefina. *Recruitment of Immigrant-origin Candidates in Finnish Municipal Elections*. Tampere University 2021.

MAAHANMUUTTANEIDEN REKRYTOITUMINEN EHDOKKAIKSI

Josefina Sipinen

¹ https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/MDI_V%C3%A4est%C3%B6kehitys-maahanmuuttajat-vieraskieliset%2020200519.pdf

² https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen/Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen__Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen/maakoto_pxt_11vu.px/

Maahanmuuttaneiden ja heidän jälkeläistensä heikko edustus paitsi poliittisissa päätöksenteoelimityssä myös vaalien ehdokaslistoilla tulee olemaan yhä polttavampi kysymys tulevaisuudessa. Kun vuonna 2020 lähes joka kymmenes (8 %) Suomessa asuva oli ulkomaalaistaustainen, ennustetaan¹ ulkomaalaistaustaisten osuuden kasvavan jo viidennekseen koko väestöstä vuoteen 2040 mennessä. Pääkaupunkiseudulla tämä on todellisuutta jo nyt: vuonna 2020² Helsingissä 17 prosenttia, Espoossa 19 prosenttia ja Vantaalla peräti 22 prosenttia oli ulkomaalaistaustaisia. Näiden lukujen valossa on vaikea kiistää Suomen muuttaneiden poliittisen edustuksen merkitystä.

Tutkimuskirjallisuuden valossa on varsin selvää, että päättäjien oma tausta vaikuttaa heidän politiikkansa sisältöön. Siksi on tärkeää, että päätöksentekijöiksi nousee henkilöitä myös perinteisesti aliedustetuista ryhmistä, kuten naisten ja nuorten mutta myös etnisten vähemmistöjen keskuudesta. Vain tällä tavoin tarjoutuu mahdollisuus tehdä päätöksiä, joissa on huomioitu kattavasti ei vain harvojen vaan useiden eri väestöryhmien etu.

Maahanmuuttaneet ovat aliedustettuina politiikassa

Tilastojen mukaan maahanmuuttaneiden osallistuminen politiikkaan äänestäjinä ja ehdokkaina on yhä valitettavan harvinaista. Ulkomaalaistaustaisten äänestysprosentti (23,3 %) vuoden 2021 kuntavaaleissa³ oli alle puolet suomalaistaustaisen vastaavasta (55,6 %). Tämä ei toki ole koko totuus, sillä äänestysaktiivisuus vaihteli merkittävästi kieliryhmittäin. Siinä missä saksankielisistä lähes joka toinen äänesti ja somalinkielisistäkin kaksi viidestä, vironkielisten keskuudessa äänestämään lähti vain hieman useampi kuin yksi kymmenestä. Maamme suurimman vieraskielisen vähemmistön eli venäjänkielisten keskuudessa noin joka viides kävi äänestämässä.

Matala osallistumisaste voi johtaa siihen, etteivät puolueet kiinnostu ulkomaalaistaustaisista äänestäjistä. Toisaalta matala osallistumisaste tarkoittaa myös sitä, että se puolue, joka saa toiseksi ei-aktiivisen äänestäjäkunnan liikkeelle, saa myös mahdollisuuden kerätä kokonaan uusia äänestäjiä. Voidaan nimittäin olettaa, että Suomeen muuttaneiden joukossa puoluekanta ei ole yhtä vakiintunut kuin muun väestön keskuudessa.

Maahanmuuttaneiden poliittisen osallistumisen esteet ovat kansainvälisen tutkimuksen mukaan pääosin samoja eri Euroopan maissa. Euroopassa, missä äänioikeutetuksi rekisteröinti tapahtuu usein automaattisesti, keskeisimmät osallistumisen esteet liittyvät poliittisiin oikeuksiin ja mahdollisuuksiin hakea ja saada uuden kotimaan kansalaisuus. Vaikka maahanmuuttaneet saivat oikeuden osallistua vaaleihin äänestäjinä ja ehdokkaina verraten nopeastikin ja ilman vaatetta kansalaisuudesta – kuten on laita esimerkiksi Suomen kuntavaaleissa – maahanmuuttaneiden tietämys uuden kotimaansa politiikasta ja poliittisesta järjestelmästä on huomattavasti niukempaa kuin maassa syntyneellä ja kasvaneella väestöllä, ja puutteellisen kielitaidon vuoksi poliittisen tiedon kerryttäminenkin on osalle hankalaa.

Kaikki ei kuitenkaan ole kiinni yksilöistä itseltään, vaan myös yhteiskunnan instituutioilla on merkittävä rooli maahanmuuttaneiden poliittisen osallistumisasteen kasvattamisessa. Erityisen merkittävässä roolissa ovat poliittiset puolueet, jotka portinvartijoiden ominaisuudessa esivalitsevat kunta-, eduskunta- ja nyt myös aluevaaleissa sen joukon, joka vaaleissa valitaan päättämään yhteisistä asioista niin paikallisella, alueellisella kuin valtakunnallisella tasolla.

Maahanmuuttaneiden poliittisesta kiinnittymisestä tarvitaan tutkittua tietoa

Tiivistän tässä artikkelissa maahanmuuttotautisten ehdokkaiden rekrytoitumista vuoden 2017 kuntavaaleissa käsitelleen väitöstutkimukseni keskeisiä tuloksia. Väitöskirjani keskeisenä tavoitteena oli selvittää, ensinnäkin, mikä motivoi maahanmuuttaneita asettumaan ehdolle ja mitä voimavaroja se heiltä edellytti, ja toiseksi, mikä motivoi suomalaisia puolueita rekrytoimaan maahanmuuttaneita ehdokaslistoilleen. Maahanmuuttaneiden poliittisen edustuksen tason kohentumisen näkökulmasta pidän kriittisempänä näistä jälkimmäistä. Pyrin tässä kirjoituksessa selittämään miksi.

Keskeiset syyt olla osallistumatta politiikkaan liittyvät siihen, ettei yksilöillä ja ryhmillä ole siihen joko kykyä tai halua, tai kukaan ei ole kutsunut mukaan. Siten on tärkeää tarkastella yhtäältä yksilöiden motivaatiota ja voimavaroja eli *ehdokastarjontaa* ja toisaalta puolueiden kiinnostusta rekrytoida eri taustoista tulevia ehdokasehdokkaita eli *ehdokaskysyntää*. On syytä huomata, että puolueet myös kykenevät luomaan tarjontaa houkuttelemalla aktiivisesti kuntalaisia mukaan puolueeseen ja sen vaaliehdokkaiksi.

Tutkimusaineistoinani käytin kuntavaalien ehdokasrekisteriä ja kuntavaaliehdokkaille tehtyä kyselyä, joiden kautta tutkin paitsi vieraskielisten edustusta eri puolueiden listoilla ja eri kunnissa myös ehdokkaiden omia näkemyksiä ehdolle asettumisensa syistä. Lisäksi kartoitin ehdokasnäkökulmaa haastatteleamalla myös eri maista Suomeen muuttaneita ehdokkaita. Puolueiden kysyntää tutkin haastatteleamalla eduskuntapuolueiden edustajia sekä valtakunnan tasolla että paikallistasolla.

Sosiaalisten verkostojen ja arkielämän eriytyminen maahanmuuttaneiden aliedustuksen taustalla

Puolueet aloittavat ehdokasrekrytoinnin omasta organisaatiostaan edeten organisaation sisäkehältä sen ulkokehälle eli tarkastelemalla ensin aktiivisia jäseniään, sitten vähemmän aktiivisia ja tämän jälkeen jäsenten henkilökohtaisia verkostoja.

Koska Suomeen muuttaneet ovat valtaväestöä harvemmin jäseniä puolueorganisaatioissa ja koska heidän verkostonsa eivät aina riittävästi risteä valtaväestön verkostojen ja elämänpiirin kanssa, he jäävät usein puolueiden rekrytointiverkostojen ulkopuolelle. Näin ollen monet Suomeen muuttaneet jäävät vaille sitä kannustusta ja tukea, jota he tarvitsisivat ehdolle asettumisekseen.

Maahanmuuttotautaiset ehdokkaat asettuivat ehdolle ennen kaikkea siksi, että joku oli pyytänyt heitä ehdolle. Siinä missä kotimaankielisten ehdokkaiden keskuudessa suhde oli 50–50 siltä osin, kertoiko ehdokas asettuneensa ehdolle ensisijaisesti omasta aloitteestaan vai jonkun toisen henkilön aloitteesta, maahanmuuttaneiden keskuudessa kolme viidestä asettui ehdolle jonkun toisen kannustamana.

Erityisen tärkeää ulkopuolinen kannustus oli naisehdokkaille sekä heille, jotka olivat ehdolla ensimmäistä kertaa. Maahanmuuttotautaisista naisehdokkaista jopa kolme neljästä asettui ehdolle ensisijaisesti toisten kannustamana siinä missä miesten keskuudessa vastaava osuus oli noin puolet. Ensimmäistä kertaa ehdolla olleista

maahanmuuttaneista useampi kuin seitsemän kymmenestä oli päätynyt ehdokkaaksi ensisijaisesti ulkopuolisen kannustuksen turvin. Suomalaistaustaisten osalta vastaava osuus oli kolme viidestä.

Tärkeimpänä ulkopuolisen kannustuksen lähteenä toimivat puolueet. Tämän lisäksi ehdokkaat olivat saaneet merkittävää kannustusta myös ystäviltaan ja tuttaviltaan. Kiinnostava havainto on, että maahanmuuttotautaiset naisehdokkaat olivat saaneet muita enemmän kannustusta perheeltään ja sukulaisiltaan.

Vaikka kynnys ehdokkaaksi pääsylle ei kuntavaaleissa useimmiten ole korkea – koska ehdokaslistoilla on useimmiten enemmän paikkoja kuin tulijoita – monet ehdokkaat tarvitsevat ulkopuolista kannustusta ehdokkuudelleen. Suomeen muualta muuttaneet tarvitsevat kannustusta puolueilta ja omalta lähipiiriltään valtaväestöä useammin, sillä monet heistä kokevat oman suomen (tai ruotsin) kielen taitonsa ja/tai suomalaista poliittista järjestelmää ja poliittista kulttuuria koskevan tietotasonsa riittämättömmiksi. On myös syytä muistaa, että suuri osa Suomen ulkomaalaistaustaisesta väestöstä asuu maamme suurimmissa kaupungeissa, joissa kuntavaalit ovat kilpailullisemmat ja vaativat siten ehdokailta enemmän voimavaroja kuin pienemmissä kunnissa.

Maahanmuuttotaustaiset ehdokkaat luottamuksen lähettiläinä

Ehdolle asettuminen ja poliittinen osallistuminen laajemminkin voi saada merkityksiä myös yhtenä kotoutumisen osa-alueena. Maahanmuuttotaustaiset ehdokkaat nimittäin toivat selvästi suomalaistaustaisia ehdokkaita useammin esille, että heidän ehdokkuuttaan motivoi myös mahdollisuus hankkia sellaisia taitoja ja/tai kokemusta, joista on hyötyä työelämässä. Maahanmuuttaneet myös korostivat selvästi useammin ns. ”julkisen palveluroolin” tärkeyttä eli haluaan auttaa ihmisiä sekä täyttää oma kansalaisvelvollisuutensa. Tämä liittyy siihen, kuinka julkisessa keskustelussa monesti kyseenalaistetaan maahanmuuttaneiden asemaa ”kunnon kansalaisina” eli toisin sanoen heidän kontribuutiotaan esimerkiksi veronmaksajina vs. sosiaalietuuksien käyttäjinä.

Maahanmuuttotaustaiset ehdokkaat toimivat tärkeinä luottamuksen lähettiläinä rakentaen siltaa puolueiden ja maahanmuuttotaustaisten äänestäjien välillä. Haastatteluista kävi hyvin selväksi, että keskeinen osa maahanmuuttotaustaisten ehdokkaiden kampanjaa oli äänioikeudesta tiedottaminen maahanmuuttotaustaisille äänestäjille, joista moni ei ole tietoinen poliittisista oikeuksistaan Suomessa.

Monen maahanmuuttaneen osallistumisintoa heikentää jo lähtömaassa omaksuttu epäluottamus poliittiseen järjestelmään ja sen toimijoihin. Osalle poliittinen aktiivisuus ennen Suomeen muuttoja on myös voinut johtaa poliittisen tai uskonnollisen vainon kohteeksi joutumiseen. Maahanmuuttotaustaiset ehdokkaat ovatkin keskeisessä viestinviejän roolissa, sillä he kykenevät viestimään samoista taustoista tuleville äänestäjille siitä, että osallistuminen Suomessa on turvallista ja korruptio kansainvälisessä vertailussa vähäistä. Jo pelkkä maahanmuuttaneiden näkyminen ehdokaslistoilla ja päättäjinä lähettää viestin siitä, että Suomessa kaikilla on yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua politiikkaan syntyperästä riippumatta.

Maahanmuuttaneiden poliittisen osallistumisen kasvattamisessa tarvitaan maahanmuuttotaustaisia ehdokkaita

Suomalaisen ehdokaskeskeisen vaalijärjestelmän seurauksena äänestäjien mobilisointi riippuu ennen kaikkea yksittäisten ehdokkaiden kampanjaansa koskevista valinnoista. Mikäli ehdokkaat eivät pidä joitain ryhmiä potentiaalisina äänestäjinään, he tuskin satsaavat näihin ryhmiin kampanjassaan. Maahanmuuttotaustaisten äänestäjien tavoittamiseen liittyy keskeisellä tavalla myös kyky tehdä kampanjaa kielellä, jota he ymmärtävät.

Puolueilla on joko liian vähän resursseja tai vaihtoehtoisesti haluttomuutta satsata monikieliseen viestintään, mikä tarkoittaa, että vieraskieliset ehdokkaat ovat käytännössä lähes ainoa keino tavoittaa vieraskieliset äänestäjät. Puolueiden välillä on eroa siinä, kuinka tärkeinä äänestäjasegmentteinä ne vieraskielisiä pitävät. Tämä käy ilmi ennen kaikkea siitä, kuinka innokkaasti puolueet tarjoavat tukea maahanmuuttotaustaisille ehdokkaille. Siinä missä osassa puolueista on tehty monia toimenpiteitä maahanmuuttotaustaisten saamiseksi ehdolle, osassa on laskettu sen varaan, että halukkaat ottavat itse yhteyttä. Se, että maahanmuuttotaustaisia ei systemaattisesti pyritä tavoittamaan ehdokashankinnassa kertoo ennen kaikkea siitä, ettei puolueessa myöskään tavoitella maahanmuuttaneiden ääniä.

Maahanmuuttotaustaisten ehdokkaiden kokemukset siitä, miten heidät oli otettu puolueessa vastaan, eivät aina olleet erityisen myönteisiä. Ehdokashaastattelussa nousi esiin, kuinka osa ehdokkaista koki vahvasti, että puolueet olivat halunneet heidät mukaan ainoastaan keräämään maahanmuuttaneiden ääniä puolueelle. Osalle oli tullut tästä hyväksikäytetty olo ja osa oli tästä syystä myös päätnyt vaihtamaan puoluetta tai jopa vetäytynyt puoluepolitiikasta. Osa sen sijaan oli tästä sisuuntunut ja halunnut näyttää, kuinka maahanmuuttotausta ei tarkoita oman kiinnos-

tuksen ja asiantuntemuksen rajautumista vain maahanmuuttoon ja kotoutumiseen liittyviin kysymyksiin.

Vaikka haastatteluaineistolla ei voida ottaa kantaa tämän ilmiön yleisyyteen, on tämäkin puoli otettava huomioon vähemmistötaustaisten ehdokkaiden rekrytoinnissa. Yksilöiden näkeminen pelkän taustaryhmän edustajana ei motivoi asettumaan ehdolle ainakaan toista kertaa. Syntyperän ei myöskään tulisi vaikuttaa mahdollisuuksiin päästä vaikuttamaan puolueen sisäisiin päätöksiin.

Puolueiden on satsattava etniset rajat ylittäviin verkostoihin

Tiivistettynä voidaan todeta, että ehdokkaaksi rekrytoituminen tapahtuu puolueiden ja ehdokkaiden välisellä rajapinnalla. Mikäli puolueiden ehdokashankinnasta vastaavat ovat itse ja/tai heidän omiin verkostoihinsa kuuluu ainoastaan valkoisia ja suomalaista syntyperää olevia, tästä muotista ihonväriltään ja syntyperältään poikkeavien tunnistaminen potentiaalisiksi ehdokkaiksi vaikeutuu, sillä ilman sosiaalisia siteitä ei synny sitä luottamuspääomaa, jota rekrytoimisessa tarvitaan.

Sosiaalisten verkostojen puute on yksi merkittävimmistä syistä sille, miksi maahanmuuttaneet ovat aliedustettuja kuntavaalien ehdokaslistoilla ja kunnanvaltuutettuina. Puolueiden kykyä ja motivaatiota kannustaa Suomeen muuttaneita asettumaan ehdolle vaaleissa hankaloittavat puolueiden vähäiset sosiaaliset siteet eri etnisiin vähemmistöryhmiin.

Verkostojen niukkuus tai suoranainen puute estää puolueita hankkimasta tietoa sellaisista maahanmuuttotaustaisista henkilöistä, jotka voisivat olla kiinnostuneita asettumaan ehdolle ja joilla olisi siihen myös riittävät resurssit. Tiedon ja sitä myöden luottamuksen puutteen vuoksi puolueet kokevat maahanmuuttotaustaisten ehdokkaiden rekrytoimisen haastavaksi, mikä

puolestaan vähentää puolueiden halukkuutta käyttää resurssejaan vähemmistöehdokkaiden löytämiseksi. Vähemmistöryhmien tavoittaminen edellyttääkin puolueilta tietoisia toimia. Puolueilla on keskeinen rooli ehdokastarjonnan luomisessa eri väestöryhmien keskuudessa.

Eri maista Suomeen muuttaneiden poliittista arvoista ja asenteista ei toistaiseksi ole juuri tutkittua tietoa. Siinä missä maahanmuuttaneet ovat aliedustettuina ehdokkaina ja päättäjinä, he ovat aliedustettuina myös tutkimuksessa. Tulevaisuudessa onkin tärkeää selvittää, mistä eri kielivähemmistöt saavat tietoa politiikasta ja omaksuvat poliittista osallistumista tukevia asenteita ja voimavaroja.

Suomalaisen poliittisen järjestelmän jatkuvuuden ja legitimitetin kannalta on tärkeää, ettei maahanmuuttaneita sivuuteta poliittisina toimijoina. Poliittiseen paitsioon jääminen olisi erityisen tuhoisaa etenkin maahanmuuttajavanhempien jälkikasvun osalta. Niin sanottuun toiseen tai seuraavaan sukupolveen kuuluvat ovat syntyneet Suomessa eikä heillä, toisin kuin kenties heidän vanhemmillaan, ole vertailukohdanaan epädemokraattista järjestelmää, johon verrattuna hieman puutteellisetkin osallistumahdollisuudet Suomessa näyttäytyvät myönteisessä valossa.

Puolueiden kuten muidenkin yhteiskunnallisten toimijoiden on kannettava vastuu siitä, ettei vastakkainasettelu eri väestöryhmien välillä kárjisty. Äidinkieli, ihonväri tai syntyperä eivät saa olla esteinä täysimääräiselle poliittiselle osallistumiselle.

VIERASKIELISET VUOSIEN 2017 JA 2021 KUNTAVAALEISSA

Sini Ruuhonen ja Josefina Sipinen

Ulkomaalaistaustaisten eli maahanmuuttaneiden ja heidän jälkeläistensä osuus kuntavaalien äänioikeutetuista, ehdokkaista ja valituista on viimeisen 15 vuoden aikana kasvanut (kuvio 1; taulukko 1).

Siinä missä esimerkiksi vuonna 2008 ulkomaalaistaustaisia äänioikeutettuja oli yhteensä reilut 135 000, vuonna 2021 heitä oli jo yli 325 000. Ulkomaalaistaustaisten osuus äänioikeutetuista on siten yli kaksinkertaistunut reilusta kolmesta prosentista yli seitsemään prosenttiin. Äänioikeutettujen määrän kasvu kuntavaaleissa – kuten yleisesti Suomen väkiluvun kasvu – selittyikin ennen kaikkea maahanmuuttaneiden määrän kasvulla.

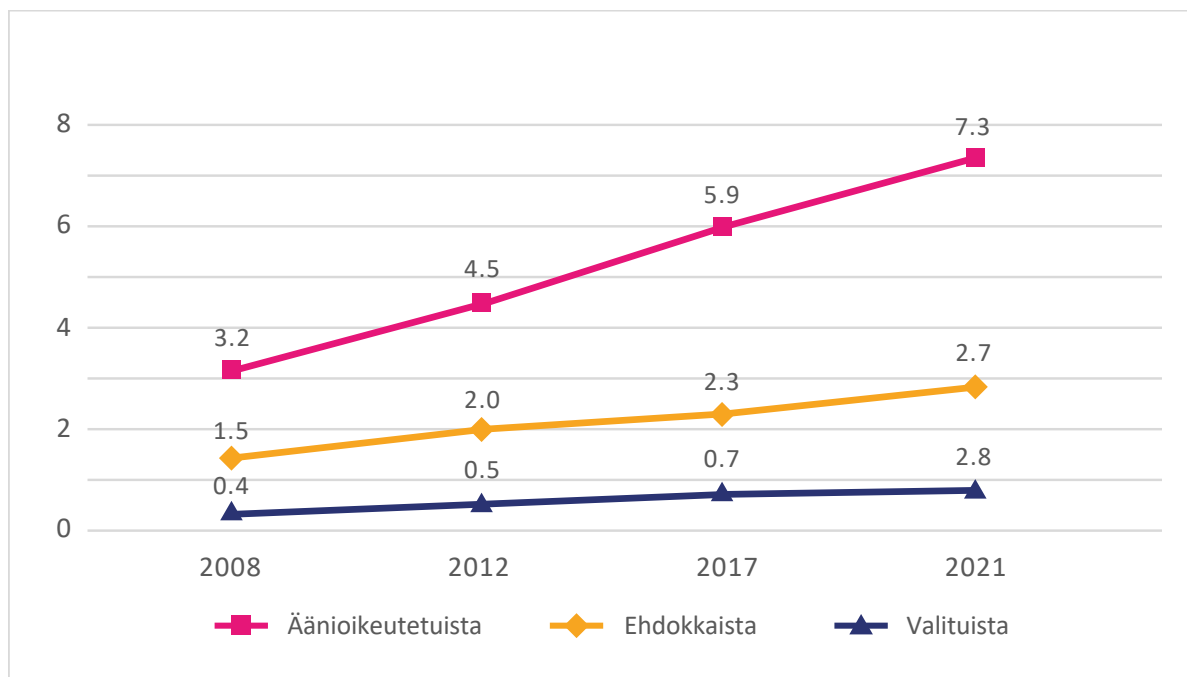
Ehdokkaiden ja valittujen osuuden kasvu ei kuitenkaan ole kulkenut käsi kädessä äänioikeutettujen määrän kanssa. Tämä tarkoittaa, että maahanmuuttaneiden ja heidän Suomessa syntyneiden lastensa poliittinen aliedustus kunnissa on viime vuosina syventynyt.

Kuntavaaleissa 2021 annettiin yhteensä 2 446 312 ääntä. Näistä 2,6 prosenttia meni vieraskielisille ehdokkaille, mikä vastaa lähes identtisesti vieraskielisten osuutta kaikista kuntavaalien 2021 ehdokkaista (2,7 %)¹. Valtuutetuista heitä on kuitenkin vain alle prosentti (0,8 %).

Kieliryhmien välillä on havaittavissa joitain eroja, kun suhteutetaan eri kieliryhmien osuus ehdokkaista ja valtuutetuista heidän osuuteensa äänioikeutetuista. Etenkin suurimmat vieraskieliset vähemmistöt eli venäjän- ja vironkieliset ovat olleet huomattavan aliedustettuja ehdokkaina ja eritoten valtuutettuina niin vuonna 2017 kuin vuonna 2021. Pääsääntöisesti aliedustus koskee kaikkia suurimpia vieraskielisiä ryhmiä, etenkin kun tarkastellaan osuutta valituista.

¹ Vieraskielisten ja ulkomaalaistaustaisten osuus äänioikeutetuista, ehdokkaista ja valituista on pääosin lähes identtinen, vaikka kategorioina ne eivät olekaan täysin päällekkäisiä. Vieraskielisissä on mukana joitain suomalaistaustaisia ja ulkomaalaistaustaisissa puolestaan henkilöitä, joiden rekisteröity äidinkieli on suomi, ruotsi tai saame. Tekstissä puhutaan vieraskielisistä silloin kun tilastotiedot perustuvat kielitietoon ja ulkomaalaistaustaisista kun tiedot perustuvat syntyperään.

Ulkomaalaistaustaisten osuus äänioikeutetuista, ehdokkaista ja valituista kuntavaaleissa 2008-2021 (%)

Kuvio 1

Lähde: Tilastokeskus 2021.

Ulkomaalaistaustaiset äänioikeutetut, ehdokkaat ja valitut kuntavaaleissa 2008–2021.

Äänioikeutetut	2008	2012	2017	2021
Suomalaistaustaiset yht.	4 061 377	4 111 446	4 135 878	4 138 679
- Ulkomaalaistaustainen, syntynyt ulkomailla	131 883	186 477	251 588	311 030
- Ulkomaalaistaustainen, syntynyt Suomessa	3 272	5 141	9 540	14 772
Ulkomaalaistaustaiset yht.	135 155	191 618	261 128	325 802
Tuntematon	-	-	-	334
Ehdokkaat	2008	2012	2017	2021
Suomalaistaustaiset yht.	37 925	36 399	32 859	34 666
- Ulkomaalaistaustainen, syntynyt ulkomailla	550	695	735	921
- Ulkomaalaistaustainen, syntynyt Suomessa	30	30	24	40
Ulkomaalaistaustaiset yht.	580	725	759	961
Valitut	2008	2012	2017	2021
Suomalaistaustaiset yht.	10 373	9 624	8 933	8 788
- Ulkomaalaistaustainen, syntynyt ulkomailla	33	45	62	62
- Ulkomaalaistaustainen, syntynyt Suomessa	6	5	4	9
Ulkomaalaistaustaiset yht.	39	50	66	71

Taulukko 1

Lähde: Tilastokeskus 2021.

Puolueiden väliset erot ehdokasasettelussa

Kaikilla muilla puolueilla paitsi perussuomalaisilla vieraskielisten ehdokkaiden suhteellinen osuus kasvoi vuoden 2017 kuntavaaleista vuoden 2021 kuntavaaleihin (kuvio 2). Tilannetta selittää se, että perussuomalaisten kokonaisehdokasmäärä kasvoi 2122 henkilöllä, eli tuohon joukkoon ei suhteellisesti valikoitunut yhtä paljon vieraskielisiä kuin muita ehdokkaita. Lukumääriä vertailtaessa kuitenkin kaikissa eduskuntapuolueissa vieraskielisten ehdokkaiden määrä kasvoi kaksien viime vaalien välillä (kuvio 3).

Eniten vieraskielisiä ehdokkaita suhteessa puolueen kokonaisehdokasmäärään asetti vihreät sekä kuntavaaleissa 2021 että 2017. Absoluuttisesti eniten vieraskielisiä ehdokkaita puolestaan oli SDP:llä: vuonna 2021 yhteensä 158 ja vuoden 2017 vaaleissa 125. Vuoden 2017 vaaleihin verrattuna vieraskielisten ehdokkaiden määrä kuntavaaleissa 2021 nousi lukumääräisesti eniten kokoomuksessa, yhteensä 38 ehdokkaalla.

Keskustassa – jossa ehdokkaiden määrä absoluuttisesti on ylivoimaisesti suurin – vieraskielisten osuus ehdokkaista on yksi matalimpia. Tämä liittyy siihen, että puolueen vahvat kannatusalueet ovat pääosin maaseutumaisissa kunnissa, eivät siis kaupungeissa, missä suurin osa vieraskielisestä väestöstä asuu. Puolueista esimerkiksi vihreät sen sijaan on selkeästi profiloitunut suurempiin kaupunkeihin, joissa on myös paljon vieraskielisiä.

Yleisesti ottaen vasemmistopuolueissa nähtävän, maahanmuuttotaustaisten ehdokkaiden oikeistopuolueita suuremman osuuden selityksenä on pidetty näiden puolueiden vähemmistöjä puolustavaa poliittista linjaa, joka on ollut omiaan houkuttelemaan maahanmuuttaneita mukaan niiden toimintaan. Tämä kansainvälinen trendi näkyy myös Suomen kuntavaalien ehdokasasettelussa. Tästä löytyy enemmän pohdintaa teoksen toisessa luvussa.

Vieraskielisten ääniosuudet kasvoivat etenkin SDP:ssä ja vasemmistoliitossa

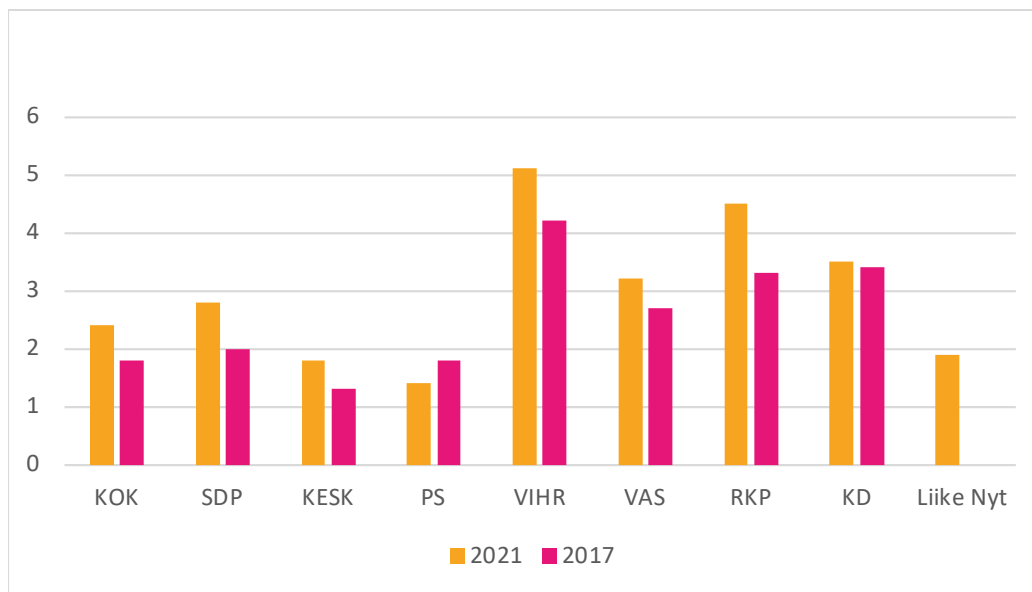
Vuosien 2017 ja 2021 kuntavaalitulosten vertailu osoittaa, että vieraskielisten ehdokkaiden osuus puolueen äänimäärästä kasvoi erityisesti SDP:ssä ja vasemmistoliitossa (kuvio 4). Näissä puolueissa vieraskielisten ehdokkaiden suhteellisen äänimäärän kasvu oli selvästi suurempaa kuin heidän osuutensa kasvu puolueen ehdokkaista.

Kuten kuvio 4 osoittaa, vuoteen 2017 verrattuna vieraskielisten osuus puolueen kokonaiseänimäärästä kasvoi vuonna 2021 kaikissa muissa puolueissa paitsi vihreissä ja RKP:ssä.

Vihreiden osalta havainto on erityisen kiinnostava. Koko maan tasolla vihreiden kuntavaalitulos notkahti vuonna 2021 verrattuna vuoden 2017 tuloksiin. Vaikka ehdokkaita asetettiin yli 200 henkeä enemmän, ääniä vihreille tuli yli 60 000 vähemmän. Vihreiden osalta aiempi selvitys osoitti, että puolueessa on suuri pula nuorista miehistä ja varsinkin heistä, jotka keräävät ääniä valtuustopaikan verran. Nyt näyttää siltä, että vieraskielisten ehdokkaidenkin osalta vihreiden kannatusrakenteessa suunta on erilainen kuin muilla ja varsinkin vasemmistopuolueilla. Herää kysymys, puhuttelevatko vihreät yhä homogeenisempää joukkoa (karkeasti sanoen nuoria, koulutettuja naisia) sillä kustannuksella, että muut väestöryhmät eivät enää puolueessa pärjää.

Vieraskielisten valtuutettujen kokonaislukumäärässä ei tapahtunut kuntavaalien 2017 ja 2021 välillä merkittäviä heilahduksia. Puoluekohtainen tarkastelu kuitenkin osoittaa erilaisia muutoksia eri puolueissa.

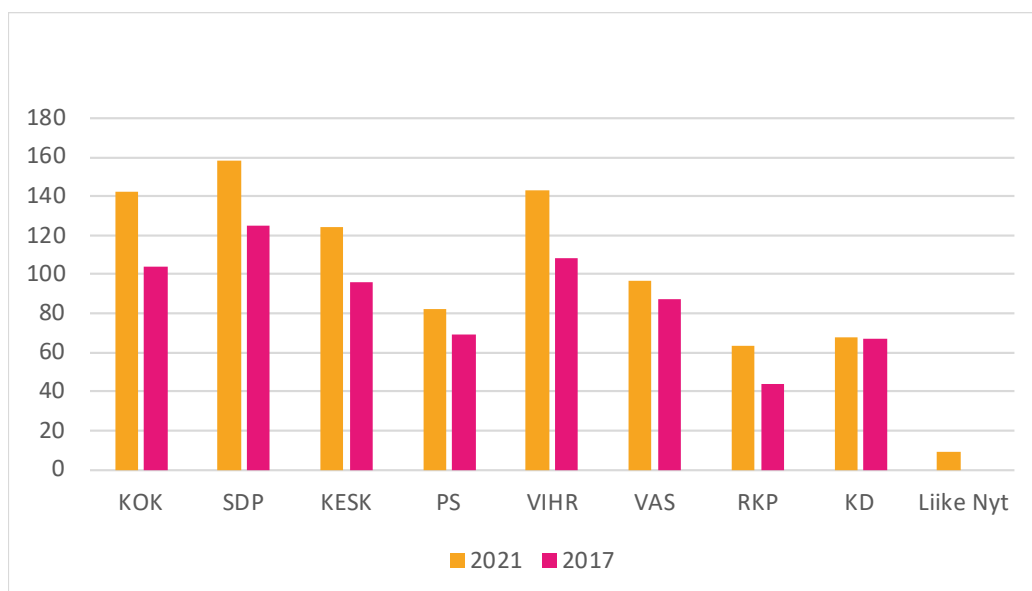
Puolueen ehdokkaista vieraskielisiä, %

Kuvio 2

Lähde: Kuntavaalien 2021 ja 2017 ehdokasrekisterit.

Puolueen vieraskieliset ehdokkaat, lkm

Kuvio 3

Lähde: Kuntavaalien 2021 ja 2017 ehdokasrekisterit.

Keskusta oli vuoden 2021 vaaleissa suurin puolue valtuutettujen kokonaismäärällä mitattuna. Kuitenkaan 2 445 kunnanvaltuutetun joukkoon ei tullut kuin kolme vieraskielistä valtuutettua (kuvio 5). Vielä vuonna 2017 heidän lukumääränsä oli seitsemän, joskin silloinkin suhdeluku oli keskustalla ylivoimaisesti heikoin.

Perussuomalaisten vieraskielisten valtuutettujen määrä sen sijaan kasvoi, vaikka heidän osuutensa puolueen ehdokkaista pieneni (ks. edellä kuvio 2). Puolueesta valittiin vuonna 2017 kuusi vieraskielistä valtuutettua ja vuoden 2021 vaaleissa 11. Perussuomalaisten vieraskielisten ehdokasrekrytointi siis oli onnistunut, ja koska puolue lisäsi merkittävästi valtakunnallista kannatustaan vaalien 2017 ja 2021 välillä – 8,8 prosentista 14,5 prosenttiin – myös puolueen vieraskielisillä ehdokkailla oli paremmat mahdollisuudet tulla valituksi.

Suomalainen kuntakenttä maahanmuuttaneiden poliittista aliedustusta selittävänä tekijänä

Kuntavaaleissa ehdokkaiden ja valtuutettujen määrä on korkea, koska kuntavaalit järjestetään lähes 300 Manner-Suomen kunnassa. Vuonna 2021 ehdokkaita asetettiin 293 kunnassa yhteensä 35 627. Näistä suuri osa asetettiin pienissä maaseutumaaisissa kunnissa.

Kuntien mediaanikoko on noin 6 000 asukasta. Toisin sanoen puolet Suomen kunnista on asukasmäärältään tätä pienempiä ja puolet suurempia. Vaikka suurissa kaupungeissa valtuustokoot ovat suurempia kuin pienissä kunnissa, valtuustojen koko ei suoraan kertaannu väestöpohjan mukaan. Esimerkiksi yli 650 000 asukkaan pääkaupungissa valtuuston koko on 85 henkeä siinä missä alle 17 000 asukkaan Forssassa se on 43. Ehdokaslistojen koko kussakin ehdokkaita asettavassa puoluees-

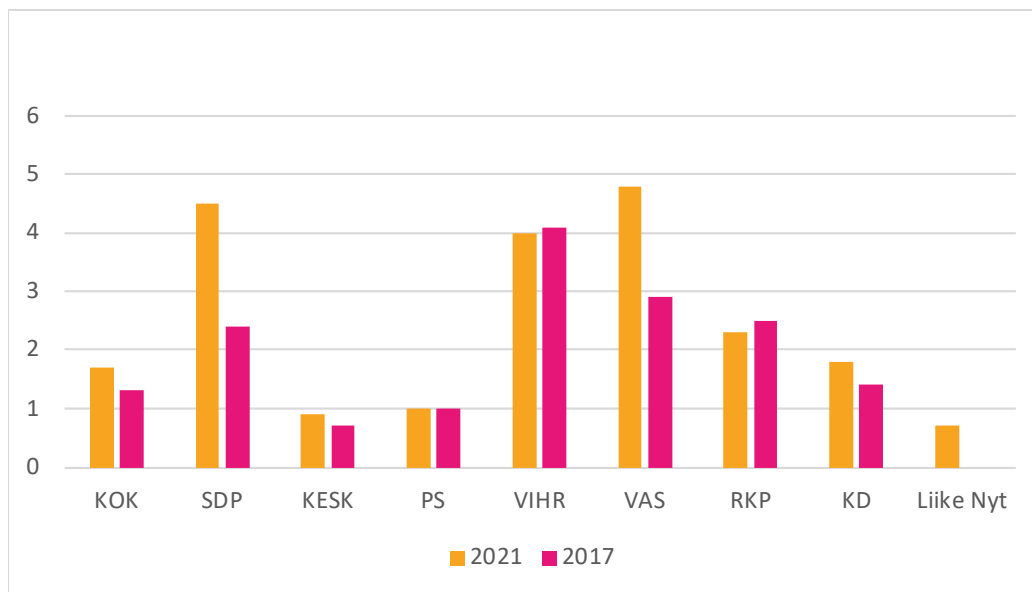
sa tai ryhmässä puolestaan saa olla puolitoistakertainen valtuustokokoon suhteutettuna.

Suurissa kunnissa, joissa pääosa maahanmuuttaneista asuu, ei siis ole määräänsä enempää tarjolla ehdokas- ja valtuustopaikkoja. Pienemmissä kunnissa, joissa ehdokas- ja valtuustopaikkoja on väkilukuun suhteutettuna selvästi enemmän, maahanmuuttaneiden osuus väestöstä sen sijaan on paljon pienempi. Näissä kunnissa myös maahanmuuttotustaisten äänestäjien vaikutus vaalitulokseen on pienempi, mikä on suoraan yhteydessä puolueiden kiinnostukseen tavoitella maahanmuuttotustaisten ehdokkaita listoilleen.

Ehdokas- ja valtuustopaikkojen epätasainen jakautuminen erikokoisten kuntien välillä heijastuu maahanmuuttaneiden ehdokasasetteluun myös eduskuntavaaleissa. Ponnistettaessa eduskuntavaaleihin, suurimmalla osalla ehdokkaista on kertynyt poliittista kokemusta valtuustoista. Maahanmuuttaneita ei kuitenkaan mahdu määräänsä enempää suurimpien kaupunkien valtuustoihin, ja pienemmissä kunnissa heitä ei juurikaan asu.

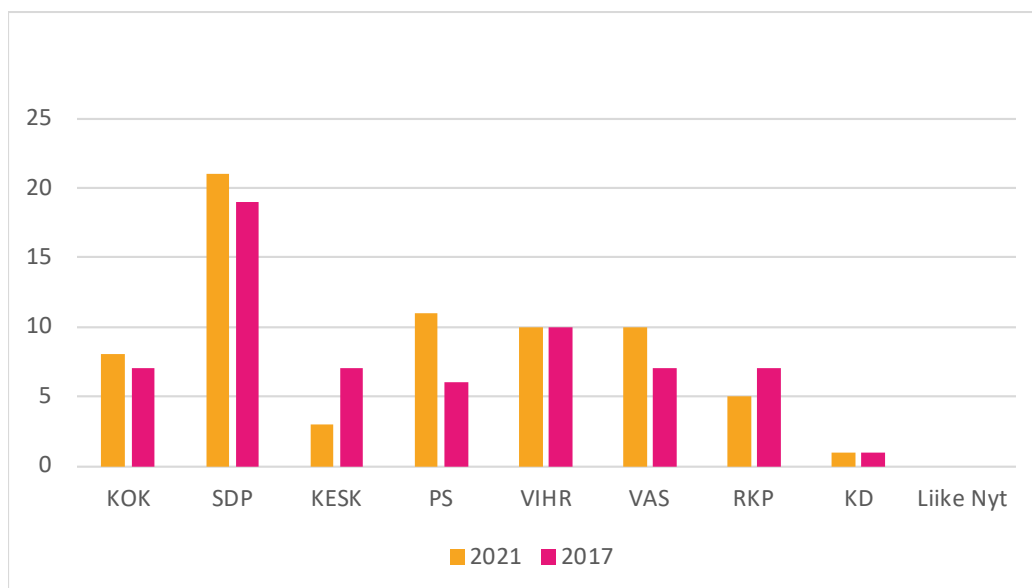
Vuonna 2021 yhteensä 186 kunnassa 293:sta yli-päätään oli vieraskielinen ehdokas. Vain 46 kunnan valtuustossa istuu vähintään yksi vieraskielinen valtuutettu. Yli 100 000 asukkaan kaupungeissa seitsemässä yhdeksästä on vähintään yksi vieraskielinen valtuutettu, joskin kaikissa tämän koko-luokan kaupungeissa vieraskielisiä oli vähintään varavaltuutettuina. Eniten vieraskielisiä valtuutettuja on Vantaalla (yhteensä 6), missä myös vieraskielisten osuus kunnan väkiluvusta on kaikista Manner-Suomen kunnista korkein (21,6 prosenttia vuonna 2020).

Yksi vääristymä maahanmuuttaneiden ehdokasrekrytoinnissa eduskuntavaaleissa johtuu siis siitä, että poliittisen osallistumisen alkukiinnityminen on sidoksissa omaan kotikuntaan eikä valtuustopaikkoja suurissa kunnissa ole tarjolla suhteellisesti yhtä paljon kuin pienissä kunnissa. Suurimpien kaupunkien valtuustoihin vaadittavat äänimäärät liikkuvat sadoissa äänissä, jolloin etenkin uusien ehdokkaiden on vaikea päästä läpi.

Puolueen vieraskielisten ehdokkaiden osuus puolueen äänistä, %

Kuvio 4

Lähde: Kuntavaalien 2021 ja 2017 ehdokasrekisterit.

Puolueen vieraskieliset valtuutetut, lkm

Kuvio 5

Lähde: Kuntavaalien 2021 ja 2017 ehdokasrekisterit.

JOHTOPÄÄTÖKSET JA RATKAISUEHDOTUKSIA

Janne Väistö ja Sini Ruuhonen

Suomen väestönkasvu perustuu jo tällä hetkellä maahanmuuttoon. Vieraskielisen väestön kasvu muovaa merkittävästi Suomen väestö- ja ikärakennetta. Vuoteen 2040 mennessä kotimaiset kieliryhmät supistuvat noin 450 000:lla ja vieraskielisen väestön määrä puolestaan kasvaa noin 490 000:lla. Vuonna 2040 Suomessa asuu jo lähes 900 000 vieraskielistä ja heidän osuutensa koko maan väestöstä on ennustettu kaksinkertaistuvan noin 16 prosenttiin. Ilmiö vaikuttaa moneen yhteiskunnalliseen seikkaan – ja varsinkin paljon myös politiikkaan: sisältöihin, toimijoihin, puolueisiin ja vaaleihin.

Maahanmuutto on suomalaisille vieras ilmiö – edelleen

Keskustelu maahanmuuttajien asemasta ja merkityksestä on Suomessa vaikea aihe. Tämä siitäkin huolimatta, että maahanmuuttajien määrä on kasvanut jo kolme vuosikymmentä. Keskustelua vaikeuttaa se, että suuri osa suomalaisista ei kohtaa maahanmuuttaneita elämässään.

Vanhemman ikäluokan ihmiset ovat käyneet koulunsa, armeijansa ja työnsä niin, että maahanmuuttaneita ei ole Suomessa käytännössä ollut. Maahanmuuttajat ovat näin ollen täysin oman elämänkokemuksen ulkopuolella oleva asia.

Lisäksi vieraskielinen väestö on Suomessa keskittynyt suuriin kaupunkeihin, erityisesti pääkaupunkiseudulle. Tämän vuoksi päivittäinen kanssakäyminen maahanmuuttajien kanssa on monille valtaväestöön kuuluville vain satunnaista. Monilla valtaväestöön kuuluvilla on tuskin lainkaan kontakteja maahanmuuttaneiden kanssa.

Toiseus liittyy poliittiseen osallistumiseen. Kun maahanmuuttaneet keskittyvät tietyille alueille, on heidän edustuksensa hankala kysymys ehdokasasettelussa ja siten esimerkiksi kaupunginvaltuustoissa. Vierastaminen vaikuttaa asenteisiin ja ulkomaalaistaustaiset nähdään helposti politiikan kohteina eikä toimijoina. Olisi hyvä, että maahanmuuttaneet asuisivat tasaisemmin eri kaupunginosissa, useammassa kunnissa ja eri puolella Suomea.

Politiikan pelinappuloita vaiko aktiivisia osallistujia?

Maahanmuuttajien määrä kasvaa samanaikaisesti, kun puolueuskolliset ja aktiivisesti äänestävät suuret ikäluokat poistuvat niin politiikan katsojista, taustoista kuin toimijoista.

Mitä vahvemmin puolueen kannatus on kiinnittynyt seniori-ikäisiin, sitä voimakkaammin niiden pitäisi havahtua hakemaan uutta pohjaa – esimerkiksi maahanmuuttaneiden väestöryhmistä. Uusien äänestäjien määrä kasvaa vaali vaalilta.

Vaikka maahanmuuttajien merkitys politiikassa on nostettu puolueissa esille, syvälinen keskustelu heidän asemastaan politiikassa on ainakin julkisuudessa vielä käymättä. Tähän keskusteluun sisältyy yksi oleellinen kysymys; Mitä maahanmuuttaneet itse politiikasta haluavat?

Mikäli maahanmuuttaneiden rooliksi jää vain vähemmistön ”edustaminen”, heistä voi muodostua politiikan ”pelinappuloita”, joilla oikeutetaan ja perustellaan puolueiden omaa sanomaa, ilman mitään kiinnekohtaa itse kohteeseen. Jos maahanmuuttaneet jäävät politiikan objekteiksi (subjektien sijaan) voi se entisestään vaikeuttaa heidän integroitumistaan suomalaiseen yhteiskuntaan.

Puolueissa olisi syytä pohtia, miksi maahanmuuttajia halutaan mukaan poliittiseen toimintaan – millaisia sisällöllisiä ja ohjelmallisia muutoksia se edellyttää ja kuinka toimintatapoja pitää

uudistaa. Tulisi tietää, mitä maahanmuuttaneet itse politiikasta haluavat.

Puolueiden olisi syytä aktiivisesti luoda yhteyksiä erilaisista taustoista tulleisiin maahanmuuttajiin ja selvittää, mihin he aivan oikeasti haluavat olla vaikuttamassa politiikan keinoin. Vain tällä tavalla maahanmuuttajista saataisiin aidosti toimivia politiikan tekijöitä, eikä vain keino kerätä uusia kannattajia.

Mitä voimme oppia Ruotsista?

Politiikan osalta vertailu Suomen ja Ruotsin välillä ei ole aivan yksinkertaista. Syy tähän löytyy erilaisista vaalijärjestelmistä. Toisin kuin Suomessa, Ruotsissa on käytössä ns. suljettu listavaali, jossa puolue järjestää – pääsääntöisesti – ehdokkaat haluamaansa järjestykseen ja ehdokkaat menevät läpi puolueen valitsemassa järjestyksessä.

Koska Ruotsissa äänestetään ehdokkaan sijasta puoluetta, antaa se puolueille enemmän valtaa päättää, ketkä valitaan. Toisin sanoen puolueet määräävät Ruotsissa ehdokkaiden sijoituksen listalla, jolloin yksittäisen ehdokkaan mahdollisuudet riippuvat suuresti puolueen päätöksistä.

Vaalijärjestelmä on aiheuttanut sen, että juuri Ruotsissa on esiintynyt maahanmuuttajien osalta tyytymättömyyttä politiikkaa kohtaan. Moni on kokenut olevansa vaaleissa vain kerätykseen oman etnisen ryhmän ääniä, ja jäänyt joko sivuun politiikan tekemisestä tai tullut ohjatuksi ns. monikulttuurisuussektorille.

Ruotsissa on myös kiinnitetty viime vuosina huomiota siihen, mihin maahanmuuttaneiden äänestyskäyttäytyminen perustuu. Tässä on esitetty kritiikkiä siitä, että maahanmuuttajien puoluevalinta perustuu liialti maahanmuuttajille tarjottaviin etuihin kuin heidän kotouttamiseen ruotsalaiseen yhteiskuntaan.

Yksi positiivinen käytännön toiminta on ollut Ruotsissa ns. demokratilähettiläät. Tätä kokeil-

tiin tovin myös Suomessa vuonna 2012. Demokratilähettiläiden tehtävänä on aktivoida maahanmuuttajataustaisia käyttämään äänioikeuttaan. Lähettiläiden rekrytoinnissa on kiinnitetty kielitaidon lisäksi huomiota siihen, että he ymmärtävät ja osaavat kohdata eri maahanmuuttajaryhmät ja ymmärtävät heidän taustansa. Vaikka demokratilähettiläiden toiminnasta löytyy myös ongelmia, on työ kuitenkin nähty positiivisena Ruotsissa.¹

Englannin kieli ratkaisu maahanmuuttajien yhteiskunnallisen osallistumiseen?

Monissa työperäiseen maahanmuuttoon keskittyneissä raporteissa on nostettu esille englannin kielen merkitys kotoutumisessa. Myös Helsingin ja Espoon kaupungit ovat kiinnittäneet asiaan huomiota. Yhteistä näille näkemyksille on se, että niissä on vaadittu kotimaisten kielten osaamisen vaatimusten heikentämistä ja korostettu englannin kielen asemaa.

On selvää, että englannin kieli on työkieli monissa yrityksissä, joilla on ulkomaankauppaa tai joissa työskentelee kansainvälistä henkilökuntaa. Samalla tavalla on luonnollista lisätä mahdollisuutta englanninkielisen koulutukseen aina varhaiskasvatuksesta yliopistoon asti.

Politiikkaa tehdään kuitenkin jatkossakin kotimaisilla kielillä. Viranomaisasiakirjat julkaistaan suomeksi ja ruotsiksi, eduskunnassa keskustelu käydään molemmilla kielillä. Samoin politiikan uutisointi ja kansalaiskeskustelu esimerkiksi sosiaalisessa mediassa toimivat kotimaisilla kielillä.

Vaikka on hyvin epätodennäköistä, että englannin kieli tulisi syrjäyttämään kotimaiset kielet politiikan tekemisessä, voisi maahanmuuttajien poliittiseen integraatioon hakea helpotusta kääntämällä vaaliohjelmia ja puolueiden verkkosivustoja englanniksi. Kieliasia pitäisi tässä nähdä saavutettavuuskysymyksenä.

Maahanmuuttajat tarvitsevat enemmän omaan kieliryhmäänsä kuuluvia ”sanansaattajia”, jotka pystyvät välittämään suomalaista politiikkaa heidän omalla äidinkielellään.

¹ Spång Mikael, Att främja valdeltagande. *Valdeltagande och representation*, Delmi Rapport 2017:7.

Yhdistysten luvattu maa

Koska maahanmuuttaneiden osalta yhdistystoiminta ku-
koistaa, tulisi poliittiseen osallistumiseen hakea oppia ja
kontakteja järjestömaailmasta. Ensinnäkin puolueiden
tulisi integroitua yhdistyksiin esittelemällä toimintaansa,
kertomalla suomalaisesta demokratiasta ja alustamalla
poliittisesta tilanteesta. Kuka innostuu poliittisesta vaikut-
tamisesta ilman kontakteja?

Toisekseen maahanmuuttaneita pitäisi ottaa nykyistä
enemmän mukaan ei-poliittisiin yhdistyksiin, jotka eivät
lähtökohdiltaan perustuu maahanmuuttaneiden omaan
asiaan. Eri asukas- ja vanhempainyhdistykset, työmark-
kinajärjestöt tai urheiluseurat olisivat oiva kanava lisätä
yleisemmin yhteiskunnallista osallistumista ja silottaa tietä
poliittiseen vaikuttamiseen.

Maahanmuuttajataustaisten poliittinen osallistuminen on nostettava toiminnan keskiöön

Suomalaisen poliittisen järjestelmän vahvuus ja heikkous
on puolueiden tietynlainen jähmeys. Hyvä puoli hitaasti
tapahtuville muutoksille on puoluekentän tuoma vakaus ja
ennustettavuus. Kääntöpuolena on toisaalta reaktiivisuus
suhteessa muutoksiin. Tästä näkökulmasta ei ole kovin yllät-
tävää, että maahanmuuttajien poliittiseen osallistumiseen
ei vielä ole tarpeeksi kiinnitetty huomiota.

Toimintatapojen muuttaminen vaatii ennemmin ruo-
honjuuritason tekoja kuin järjestelmätason systemaattisia
ratkaisuja. Siksi puolueiden paikallis- ja puolueosastot ovat
todennäköisimmin niitä paikkoja, joissa ryhdytään kokeile-
maan uusia keinoja laventaa poliittista osallistumista maa-
hanmuuttaneiden keskuuteen.

Puoluerahoitusta on vastikään nostettu ja yksi korvam-
kittävä kohde rahojen käytössä pitäisi olla vaaliohjelmien ja
muidenkin viestintämateriaalien tuottaminen monikielises-
ti. Sosiaalinen media tarjoaa tähän erinomaisen kanavan.
Maahanmuuttaneiden innostaminen politiikkaan ei tarvitse
olla vain maahanmuuttajaehdokkaiden vastuulla – tulevan
kevään eduskuntavaaleissa olisi hyvä, että mahdollisimman
monet ehdokkaat ottaisivat viestinnässään myös vieraskieli-
sen väestön huomioon.

EPILOGI

Janne Väistö

Tämän teoksen kirjoitustyön loppuvaiheessa maailmanpolitiikan mannerlaatat järisivät, kun Venäjän asevoimat helmikuun 24. päivänä tunkeutuivat Ukrainaan. Ukraina aloitti urhean puolustustaistelun saaden välittömästi koko läntisen maailman sympatiat puolelleen.

Hyökkäys yhdisti lännen. Yhdysvallat ja EU asettivat ankarat talouspakotteet Venäjää vastaan sekä käynnistivät humanitääriset ja sotilaalliset avustukset Ukrainalle. Myös urheilu- ja kulttuurisektorilla reagoitiin nopeasti. Kremlille myönteiset sponsorit, artistit ja urheilijat suljettiin pois kansainvälisiltä areenoilta.

Hyökkäys vaikutti välittömästi myös suomalaiseen ilmaperiiriin. Samalla, kun tiensä päähän tuli ”hyviin” suhteisiin ja yhteisiin kauppahankkeisiin perustunut naapurussuhde, Suomessa alkoi julkinen itsetutkiskelu viime vuosikymmenien Venäjän politiikasta.

Löytyykö maahanmuuttokriittisille äänille vielä tilaa?

Koska henkinen muutos on juuri Suomen kohdalla erityisen raju, tulee se takuulla näkymään myös kotimaisessa politiikassa. Monet vielä eilen tärkeät ja paljon palstatilaa saaneet kysymykset menettivät yhdessä yössä merkityksensä. Kun perusturvallisuutta uhataan, kiistely sote-uudistuksesta tai Yle-verosta tuntuvat vähäpätöisiltä. Sen sijaan nähtäväksi jää, miten uusi ilmapiiri tulee vaikuttamaan vuosia mielipiteitä jakaneeseen maahanmuuttokeskusteluun.

Yksi asia on kuitenkin varma. Valtaosa suomalaisista tukee Ukrainasta sotaa pakoon lähtevien pakolaisten auttamista. Tässä on nähtävissä aivan erilainen ilmapiiri, kuin edellisessä vuoden 2015 pakolaiskriisissä. Niin Suomen kuin koko läntisen maailman myötätunto on Ukrainan ihmisten puolella ja siksi heidän auttamisekseen tehdään varmasti kaikki mahdollinen.

Tätä taustaa vasten lienee selvää, että maahanmuuton vastustamisesta voimansa saaneiden puolueiden ja poliitikkojen sanomalle ei tällä hetkellä löydy vastakaikua. Se, kuinka pitkäksi aikaa maahanmuuttokritiikki tulee hautautumaan, jää nähtäväksi.

Politiikan suuressa kuvassa on vielä yksi merkittävä kysymys, tuleeko uusi maailmantilanne näkymään kansallista politiikkaa korostavien nationalististen liikkeiden kasvuna vai tapahtuuko päinvastoin, kriisi yhdistää läntisen maailman ja EU:n.

Tällä hetkellä näyttää siltä, että eurooppalaisen yhteistyön syventämiselle on vahva kannatus. Mikäli eurooppalainen yhteistyö etenee onnistuneesti, vie se voimia juuri EU:n vastustuksesta ja maahanmuuttopolitiikan kritisoinnista saaneilta ryhmiltä.

Ukrainan sota ja Suomen venäläisvähemmistö

Toinen maahanmuuttoon sisältyvä kysymys tulee olemaan Suomessa asuvan venäläisvähemmistön asema. Toisin sanoen, miten Venäjän sotatoimet tulevat vaikuttamaan Suomessa asuvan venäläisvähemmistön asemaan? Tässä kannattaa muistaa, että venäjänkieliset (84 000) ovat ylivoimaisesti Suomen suurin maahanmuuttajaryhmä.

Vaikka valtaosa suomalaisista ymmärtää, että syyllinen hyökkäykseen löytyy yksin Kremlistä, ei se vie pois sitä tosiasiaa, että suhde Venäjään muuttui yhdessä yössä. Tulevaisuus näyttää, heijastuuko sota vihamielisyytenä Suomen venäläisväestöä kohtaan.

Toivottavasti ei, koska se palvelisi suoraan Kremlä. Mikäli venäläisvähemmistöä kohtaan alkaa esiintyä laajamittaista syrjintää, se voi antaa Venäjän valtiojohdolle ”oikeutuksen” sekaantua Suomen politiikkaan. Tämän uhkakuvan puolesta puhuu monta asiaa.

Kremlin tavoitteena turvata venäläisväestö

Ensinnäkin yksi keskeisistä perusteluista, millä Venäjän johto perusteli hyökkäystään Ukrainaan, liittyy kansaan ja kieleen. Neuvostoliiton aikana Ukrainan hallinnon ja koulutuksen kielenä oli valtaosin venäjä. Ukrainan itsenäistyttyä kielilakeja muutettiin ja keskiöön nostettiin venäjän sijaan ukrainan kieli. Tämä puolestaan on provosoinut maan venäjänkielistä vähemmistöä, joka on syyttänyt maata yrityksistä ukrainalaistaa heidät. Tästä Venäjän johto on puolestaan saanut erinomaisten tekosyyten sekaantua Ukrainan sisäisiin asioihin.

Maan rajojen ulkopuolella asuvan venäläisvähemmistön aseman turvaaminen on ollut Kremlin agendalla koko Putinin valtakauden ajan. Ukrainan lisäksi venäläisvähemmistön asema on viime vuosikymmeninä ollut poliittisesti kiperä kysymys myös Baltian maissa. Sekä osa Baltian maissa asuvasta venäläisväestöstä että Venäjän valtio ovat kritisoineet maiden kansallisuuspolitiikkaa. Baltian maiden on väitetty syrjineen venäläisvähemmistöä.

Yksi kuuluisimmista on ns. Viron patsaskiista (Tallinnan pronssisoturi) keväällä 2007, jossa virolaisten ja vironvenäläisten kädenvääntö laajeni Viron ja Venäjän valtioiden väliseksi kiistaksi. Tapahtuma osoitti selkeästi, että Venäjän valtion päämääränä on huolehtia myös maan rajojen ulkopuolella asuvista ”kansalaisistaan”.

Suomen venäläisvähemmistön asema on erilainen

Suomen ja Baltian maiden venäläisvähemmistöillä on kuitenkin yksi merkittävä ero. Baltian maissa asuva venäläisväestö koostuu pitkälti toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä Neuvostoliiton toimesta siirretyistä ihmisistä.

Valtaosa Suomen venäläisvähemmistöstä on puolestaan muuttanut maahan Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Suomessa asuva venäläisvähemmistö on lisäksi kaikkea muuta kuin yhtenäinen. Arviolta 30 000 on saapunut Suomeen ns. inkeriläispykälän perusteella ja muut puolestaan joko työn, opiskelun tai perhesyiden vuoksi.

Vaikka venäläisvähemmistöt eroavat Suomen ja Neuvostoliitosta itsenäistyneiden valtioiden välillä merkittävästi, ns. kansallisuuskysymykseltä ei silti kannata ummistaa Suomessa silmiä. Venäjän valtiojohto on selkeästi ottanut asiakseen huolehtia maan rajojen ulkopuolella asuvan venäläisväestön oikeuksista, ja kuten olemme todistaneet, he voivat asiaa ajakseen käyttää myös voimakeinoja.

Halusimme tai emme, Suomen venäläisvähemmistöllä on myös ulkopoliittinen ulottuvuus. Tärkeintä on kuitenkin se, ettei heistä tehdä Kremlin politiikan pelinappuloita. Tähän me voimme onneksi kaikki yhdessä vaikuttaa!

Vuonna 2040 Suomessa asuu jo lähes 900 000 vieras-
kielistä ja heidän osuutensa koko maan väestöstä on
ennustettu kaksinkertaistuvan noin 16 prosenttiin.
Ilmiö vaikuttaa moneen yhteiskunnalliseen seikkaan
– ja varsin paljon myös politiikkaan.

Millä tasolla maahanmuuttaneiden poliittinen
osallistuminen on ollut viime kuntavaaleissa?
Millä keinoin osallisuutta voitaisiin lisätä?
Millaisia vaihtoehtoisia tulevaisuuksia ilmiöön
sisältyy - vältämmekö jakolinjoja ja onnistummeko
kotouttamisessa myös demokratian näkökulmasta?

